

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історіографії, джерелознавства та археології

Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених

Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Факультет історії і права

Харківський національний медичний університет

Центр медичного краєзнавства імені професора В. Д. Отамановського

Матеріали

ХІ Міжнародної краєзнавчої конференції молодих учених

«Краєзнавчі студії у вимірах сучасності, ретроспективі і перспективі»,
присвяченій 300-річчю з дня народження
Григорія Савича Сковороди (1722–1794)

2023 р.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Історичний факультет
Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів
і молодих вчених
Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Факультет історії і права
Харківський національний медичний університет
Центр медичного краєзнавства
імені професора В. Д. Отамановського

МАТЕРІАЛИ 40-ї МІЖНАРОДНОЇ
КРАЄЗНАВЧОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

**«КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ У ВИМІРАХ СУЧАСНОСТІ,
РЕТРОСПЕКТИВИ І ПЕРСПЕКТИВИ»,**

**присвяченої 300-річчю з дня народження
Григорія Савича Сковороди (1722–1794)**

Харків — 2023

УДК 908:94 (477) (063)
М34

*Затверджено до друку науково-методичною радою
Центру українських студій та краєзнавства
імені академіка П. Т. Тронька
ХНУ імені В. Н. Каразіна
(протокол № 1 від 16 січня 2023 року)*

Публікується в авторській редакції.

Матеріали 40-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих учених «Краєзнавчі студії у вимірах сучасності, ретроспективі і перспективі», присвяченої 300-річчю з дня народження Григорія Савича Сковороди (1722–1794) — Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. — 80 с.

Матеріали традиційної 40-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених включають тези доповідей і повідомлень, присвячених питанням краєзнавчих студій у вимірах сучасності, ретроспективі і перспективі. Збірник розрахований на всіх тих, хто цікавиться проблемами краєзнавства.

УДК 908:94 (477) (063)

М34

© Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна, 2023
© Центр українських студій та краєзнавства
імені академіка П. Т. Тронька, 2023
© Автори, 2023

ЗМІСТ

Від оргкомітету	6
Arzumanova Inesa, Arzumanova Tetyana Post-War Reconstruction of Kharkiv Health Care	7
Pilishvili Mariam The Role of Telecommunications in the 2022 War in Ukraine	9
Yankul Oleksii "Letters to Kharkiv" in Social Networks: Constructing the Image of the City During Hostilities in 2022	11
Альков Володимир Медична антропологія: розвиток у світі і українські перспективи в історичних дослідженнях	14
Андриюченко Владислав Історія 1-го благочиння Вовчанського повіту (друга половина XVII – початок XX століття)	18
Бєльмасова Марія Внесок Вільгельма Федоровича Грубе в розвиток медицини: медико-краєзнавчий аспект	20
Давидова Оксана, Сисоєва Світлана Туристсько-краєзнавча діяльність як основа особистісного зростання дитини	23
Демочко Ганна Валентин Отамановський на мапі Харкова	26
Кейс Серафима Традиції живописних шкіл Криму в творчості І. Базилевського	29
Компанієць Анфіса Харківський період життя Г. С. Сковороди ...	30
Красновський Микита Образ ворога-поляка на Харківщині під час «Великого терору» (1937–1938 рр.) (за матеріалами архівно-слідчих справ)	32
Кузьменко Євгеній Святі Полтавської землі, канонізовані за доби незалежної України	34

Ліхолстов Ярослав Формування пам'яткоохоронної діяльності на території Харківщини в загальноукраїнському контексті системи охорони культурної спадщини (1991 – поч. XXI ст.)	36
Михайліченко Валерія Історичний аспект фемінітивізації української мови	39
Новак Олександр Роль С. А. Таранушенка у професійній спільноті пам'яткоохоронців радянської України (1919–1930-ті роки)	40
Панова Анастасія Г. Сковорода і В. Каразін. Екскурсія по центру Харкова	42
Помаза-Пономаренко Аліна, Дольнікова Юлія Науково-теоретичні та практичні підходи до визначення проблем розвитку туризму в сучасних умовах	46
Пономаренко Михайло Дослідження округи Більського городища в 2022 році	48
Попович Вадим Репрезентація студентського повсякдення у гуртожитках на сторінках періодичних видань ВНЗ Харкова, як (не) ідеальної моделі соціалістичного співжиття (1960-ті–1980-ті рр.)	49
Редька Сергій Шляхи вдосконалення ведення сільського господарства Підкарпатської Русі в складі Чехословаччини	51
Рядинська Валерія Репрезентація харківського стрит-арту	52
Сахно Ірина Зелені Хутори Таврії: загрози та ризики під час війни	55
Солодка Лілія Актуальність поезії Г. Сковороди у воєнний час ..	56
Строй Олександр Літературознавчі студії Зміївщини в умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України	61

Тарнавський Андріан Приватні автомобілі та громадський транспорт у Харкові першої половини XX століття: огляд історіографії	63
Турчан Варвара Нематеріальна культурна спадщина України: проблеми обліку та збереження	67
Хромова Вікторія Сфальсифікована справа «про священний гарем» ігумена Аліпія на Чернігівщині (за матеріалами кримінально-слідчої справи 1923 р.)	69
Фотолітопис конференції	71
Список закладів вищої та середньої освіти, наукових установ, інших організацій	77
Автори найкращих доповідей і лауреати премій	79

ВІД ОРГКОМІТЕТУ

Традиційна 40-а Міжнародна краєзнавча конференція молодих учених «Краєзнавчі студії у вимірах сучасності, ретроспективі і перспективі» відбулася 2 грудня 2022 р. Через бойові дії в Україні і загрозу масованих ракетних обстрілів захід відбувся в онлайн-форматі на платформі Zoom. Конференція була присвячена 300-річчю з дня народження філософа, богослова, педагога Г. С. Сковороди. Робота проходила в рамках восьми секцій.

Під час пленарного засідання учасників конференції привітали проректор з науково-педагогічної роботи ХНУ імені В. Н. Каразіна, канд. хім. наук, доцент А. В. Пантелеймонов, декан історичного факультету, к. і. н., доцент С. Д. Литовченко, а також завідувач кафедри історіографії, джерелознавства та археології, д. і. н., професор С. І. Посохов. З пленарною доповіддю «Сковородинівські місця на Харківщині: сучасний стан і завдання на майбутнє» виступила в. о. директора КЗ «Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова», канд. філософ. наук О. М. Сошнікова. Також відбулися презентації інтерактивного фотоальбому «Зупинена мить: перегортаючи сторінки історії Краєзнавчої конференції», розміщеного на сайті ТронькоЦентру і традиційних премій, які вручаються на конференції.

За підсумками роботи конференції автори найкращих доповідей були відзначені дипломами та преміями. Зі списком переможців у секціях і лауреатів премій можна ознайомитися на с. 79 збірника.

Цей збірник вміщує матеріали доповідей, які подані в авторській редакції.

Arzumanova Inesa, Arzumanova Tetyana
(*KhNMU*)

POST-WAR RECONSTRUCTION OF KHARKIV HEALTH CARE

In the late 1930s, Kharkiv made great strides in the development of health care, radically changing its features against imperial times. During 1913–1940, the number of doctors increased 6.3 times, reaching 3,522, nurses 11.3 times, hospitals 5.7 times, beds 9 times, and outpatient clinics 8 times. The health care budget was increased 179 times. Instead, the mortality rate was reduced by 40 % — from 30.2 per 1,000 cases to 18.3. Positive quantitative indicators were the result of the implementation of the principles of Soviet health care — the creation of a state centralized medical system that works according to plan; preventive orientation of health care; public participation in medical activities; expanding health care objectives to eradicate social diseases; paramount importance of medical care for industrial workers, mothers and children.

During the World War II 85 treatment and prevention facilities, 55 hospital buildings with 3,350 beds, 4 clinics and most children's sanatoriums located outside the city were completely destroyed and partially damaged. The Germans looted all the equipment and inventory of hospitals. The main hospitals were completely destroyed.

Medical facilities began to resume operations in August 1943, when the city was liberated from the Germans. At the end of 1944, 26 hospitals were rebuilt with 49 % of the pre-war number of beds.

Problems complicating the provision of inpatient care included a lack of medical staff, general lack of medical facilities, and food problems. Nutrition standards in Kharkiv did not provide adequate nutrition.

The reports show that not only patients, but also junior and secondary medical staff were not provided with public catering, so they did not want to work in medical institutions.

During the famine of 1946–1947, the average caloric content of the daily menu in the 1st city clinical hospital was 2400 kcal, for mothers — 2600 kcal. According to the fact, that the daily calorie intake for an adult woman and man is 2000 and 2500 kcal, respectively, and the required minimum of calories is 1800 kcal, we might note the proper level of nutrition in Kharkiv hospitals in the most difficult years of destruction and hunger.

The most necessary medicines were lacking in the medical institutions. Penicillin, which was used to treat infectious diseases, was in shortage, so it was not given even to seriously ill patients in Kharkiv hospitals. As a result of wear and tear, 50 % of the medical tools became unusable.

Bacteriological laboratories functioned in only two hospitals. No hospital had a biochemical laboratory. Most hospitals were housed in adapted facilities of other institutions, sometimes even in apartments. These rooms had unsatisfactory plumbing equipment, primitive kitchens, morgues, laboratories. They did not meet the minimum requirements.

Both the medical staff and ordinary Kharkiv residents, who worked hard to rebuild the buildings of hospitals, clinics and clinics, carried out the restoration of health care facilities after the liberation of the city in 1943.

At the end of 1947, the USSR began to reform health care, proposing to merge hospitals (including clinics of medical institutes) and outpatient facilities (clinics, dispensaries, consultations) and move from the production principle of medical care to the territorial. The reform aimed a number of tasks:

- to reduce differences in the diagnosis of diseases and causes of death in hospitals and clinics;
- to improve the skills of doctors in the hospital and to ensure that one specialist continuously treats the patient;
- to bring medical care closer to the population;
- to improve the conditions of hospitalization, establishing direct continuity in the work of clinics and hospitals;

– to implement scientific achievements in the practice of medical institutions.

As part of the 1949 reform, the principle of precinct service was established, defining it as a typical territorial medical precinct with a population of 4,000 people.

Despite the growth of the medical precincts, the available number of them did not meet the standards. Instead of 212–250 medical precincts with a population of 4,000 people, in 1953 there were 182 precincts with a population of 5,000–7,000. The forced increase of medical precincts greatly overloaded the work of district doctors, led to poor dispensary work. In 1956, 228 single medical precincts were established in Kharkiv (therapeutic and pediatric) with an average number of 4 thousand people.

Pilishvili Mariam

(University of Debrecen)

THE ROLE OF TELECOMMUNICATIONS IN THE 2022 WAR IN UKRAINE

Summary: It might be challenging to find reliable and cogent information in places where there is an ongoing war or another armed conflict. Human rights organizations and members of civil society frequently struggle to deal with false information spread by military propaganda and challenging direct access to these locations. Satellite images appear as a solution, which can show the real picture of a specific crime with unmistakable evidence. The aim of the study: The purpose of the study is to highlight one of the main issues of telecommunications that have a large-scale impact on the international community. By using satellites and analyzing the facts offered by it, which is a technological revolution, society is able to draw a fair conclusion about the brutal consequences of the war. Through the process of research, historical and logical research methodologies were used.

Research Results: Wartime propaganda frequently taints information, battle zones are generally unsafe for researchers, and military personnel might restrict access to these locations. Therefore, using satellite photography for the investigation of atrocities and brutal violations of international law during war provides a number of advantages.

Since its initial usage in 1965 with the Initial Defense Satellite Communications System, the use of space systems to assist military operations and improve defense-related capacities has multiplied. On the surface of the earth, military satellites perform activities such as communications, reconnaissance, and navigation. We have repeatedly seen the importance of telecommunications in the case of Syria, Turkish Kurdistan, and others. And in this part, Ukraine is also worth mentioning.

What is happening in Ukraine since February 24, 2022, after the invasion of Russia is a brutal violation of International Law. During this time, we have seen a number of distinct kinds of cruelty committed by Russia, including the Bucha Massacre. Russia's claims related to the killing of civilians in Bucha were "staged" by the Ukrainian radicals, however, the satellite photographs contradict Russia's assertion. Based on the emailed statement from the satellite imagery company Maxar, the revelation of high-resolution images from orbit confirms the authenticity of the pictures that indicate victims lying in the streets for weeks and proves Russia wrong in discrediting open-source evidence of Bucha. In addition, the New York Times analysis of the pictures is the most recent illustration of the expanding significance of satellite photography for all of the activists who try to track the ongoing war in Ukraine and amass proof of war crimes there.

Conclusions: It is obvious that telecommunications were crucial in the Ukraine-Russia war. Bucha's story horrified the entire international community. Following the Russian narrative, the main question in the public was whether the Bucha massacre was staged by Ukraine. It was with the help of satellites and the clear analysis of satellite photos that it was possible to draw the line that the Russian narrative regarding the "staged Bucha Massacre" was false. Aside from the Russian conflict, we are dealing with territorial disputes, civil wars, political instabilities, transnational

terrorism, and sectarians all over the world, such as the Kurdish-Turkish conflict, the South China Sea Disputes, the Afghanistan Conflict, the Mali War, Boko Haram Militancy in Nigeria, the Rohingya Crisis, and many more, in which a new community is moving in and which threaten universal peace and security. Hence, the importance of telecommunications is increasing day by day and it is only reasonable for the community to turn to space and improve communications around the globe.

Yankul Oleksii

(V. N. Karazin KhNU)

**"LETTERS TO KHARKIV" IN SOCIAL NETWORKS:
CONSTRUCTING THE IMAGE OF THE CITY
DURING HOSTILITIES IN 2022**

On February 24, 2022, Russian Federation began large-scale war against Ukraine. From the first day, many cities of our country suffered losses from air strikes, artillery attacks, etc. The infrastructure, residential buildings were severely destroyed, roads, bridges and many other objects were fired upon. Kharkiv was also affected by this devastating blow. Its residents heard explosions around 5 a. m. in various districts, in particular, in Saltivka, Oleksiivka, Novi Budynky, and Piatykhatty. In this connection, many people were forced to leave their homes and evacuate the city. In particular, as of March 28, about 30 % of the population left Kharkiv. The situation started changing in May, when residents of Kharkiv began to return to the city en masse, despite the danger of shelling, which still remained.

Nowadays, as social networks play an important role in society's communication, Kharkiv residents (both those who left the city and those who remained) began to write their notes, in which they shared various emotions and experiences related to active military activities and almost daily destruction of the city. It often happens that some pages in social networks can cease to exist or delete certain messages for various reasons,

thus, in our opinion, it is important to save individual data from such sources of information. These notes are one of the important sources of the history of the present-day city of Kharkiv and require a separate study.

When selecting material for this article, we used Telegram and Instagram social networks. Of course, it is impossible to cover all such posts, because there are so many of them. Therefore, we stopped at posts with the hashtags #listharkova and #pysmoharkova. The first "letter" under this hashtag is dated March 20, 2022 is found on the Instagram network and on March 24, 2022, — in the Kharkiv Telegram channel "Where in Kharkiv" launched a special column "A Letter to Kharkiv", which lasted until April 5, 2022 (at least the last time such a post was made public on this particular day). Similarly, the same section was active on their Instagram page. According to these hashtags, we also found separate posts on Instagram that are not related to the public "Where in Kharkiv".

Perhaps, some of these posts were intended for the appropriate section but did not get there or network users were simply inspired by the idea and decided to write such "letters" separately.

87 "Letters to Kharkiv" written in the period from March 20 to July 9, 2022 made the basis for the study. 69 of them were published in the Telegram channel "Where in Kharkiv" and 18 were published in the Instagram network. Among them, there are the so-called "longreads" (that is, large in volume for social networks), and very short entries of no more than a paragraph. Most of the posts are written in Russian — 69, Ukrainian — 18. You can see the dynamics of notes by date on the slide.

When working with "Letters to Kharkiv", we noticed that the majority of the authors mention certain places in Kharkiv (both in general, i. e. without specifying a place, and specifically). For example, such objects include districts, parks, streets, etc. With this in mind, we have learnt which objects of the city are the most popular and most often found in the memories of Kharkiv residents.

Let's start with the districts of the city (not in the administrative sense, since there are few such references). The most frequent memories are related to the central part of the city (and this is probably expected, since it is here that

many mnemonic objects forming the image of the city are located). The word "center" (in its general form) occurs in the "Letters" 23 times.

In addition to the center, Saltivka and Northern Saltivka, the Botanical Garden, Pavlové Pole, Oleksiivka, the village of Zhukovsky, KhTZ and other places are also mentioned.

One of the most popular markers of the city among Kharkiv residents is the metro, as many people use it every day. It is extremely important for the citizens, in particular, during the war. In "Letters to Kharkiv", the metro (both in general and specific stations) is mentioned in 17 such notes. And in three cases — in the new status of a bomb shelter.

It is also noteworthy that in the "Letters to Kharkiv" there are often certain places etched in the memory of the residents, and they remember them with warmth. Note, that in this case we are dealing with the material written by ordinary residents of the city, and therefore, for many, infrastructure, one way or another related to recreation and culture, is important.

In addition, Kharkiv residents in their "letters" mention walking around the city, its parks and squares (generally and specifically, these words occur 64 times), streets (39 times), fountains (15 times), universities (14 times), theaters (6 times), etc.

Despite such rather positive memories of Kharkiv residents about the city during the hostilities, the military theme, mostly related to the frequent shelling of the city, did not escape them. Thus, words such as "destruction" (16 times) and "explosions" (11 times) are mentioned most often in "Letters to Kharkiv".

It should be noted that the residents of Kharkiv repeatedly refer to the military actions for the city as a "disease" in their "letters", and the destruction and other damage caused by shelling as "wounds".

Despite this, the image of military Kharkiv in the "letters" is constructed as an "indestructible city". The word "indestructible" appears more than 15 times in one context or another, but the overall meaningful mood of the notes is aimed at it. Many authors express faith in victory (this word occurs 38 times), and those from the townspeople who left, describe their readiness to return (this word occurs 35 times) and rebuild the city after the end

of hostilities (there are 29 expressions related to reconstruction and they are used not only by the residents who evacuated). Some compare Kharkiv with a phoenix that will be reborn.

The images of new modern heroes appear in the "letters". The authors include the military, utility workers, volunteers, doctors, rescuers, all Kharkiv residents together.

So, summing up, we can draw the following conclusions. In the "Letters to Kharkiv", posted on the Internet platforms Telegram and Instagram, the image of Kharkiv during Russo-Ukrainian war in 2022 can be defined as an "indestructible city". The words "unbreakable", "unconquered", "stable" and other similar words often acquire a special meaning in the "Letters" when describing a present-day life of the city. Despite the fact that the city has suffered severe destruction and is still suffering as a result of shelling, the authors of these notes mostly remember it as if nothing of the sort has happened. The "letters" are dominated by images of a peaceful city with parks, fountains, beautiful streets, developed infrastructure (that is, the places that are actively used by residents in peacetime, where they can walk, relax, shop, etc.).

Альков Володимир
(ХНМУ)

МЕДИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ: РОЗВИТОК У СВІТІ І УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ В ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Наука — це завжди пошук нового знання, що, відповідно, вимагає і нових підходів чи запозичення вже відомих. Для дослідження історії медицини і історії охорони здоров'я дослідницький потенціал має медична антропологія, розвинута і популярна на Заході. Тому в даній роботі варто розглянути історичний шлях її формування, що допоможе зрозуміти й перспективи для вітчизняних досліджень.

Під безпосередньо медичною антропологією розуміється дослідження різних медичних субкультур. Чому і коли це стало актуальним? Увага до медико-антропологічної культури має корені в 50–60-х рр. XX ст., коли для західних дослідників особливо важливим стало розуміння культурних бар'єрів з метою їх подолання та надання медичної допомоги жителям третього світу [1, с. 19]. Тобто для них це був певний інструмент впливу на наявні чи колишні колонії шляхом кращого розуміння історично та етнографічно зумовленої поведінки тамтешніх пацієнтів.

Медична антропологія, близька до історії повсякдення, несе в собі твердження про те, що культура формує людську поведінку (дієту, використання води, ведення вагітності та пологів, практики турботи про дітей та ін.), а та, у свою чергу, готує людей до набуття ними певних хвороб. Здоров'я, хвороба і аспекти життя суспільства, пов'язані з турботою про здоров'я, артикулюються як культурні (символічні) системи, побудовані на значеннях, цінностях, поведінкових нормах тощо. У рамках цього підходу дослідницький інтерес представляє культура лікарів як професійної групи, культура спілкування лікарів, пацієнтів та їхніх родичів тощо. Повсякденні реакції та практики людини, пов'язані з турботою про здоров'я, а не тільки «драматичні і ритуалістичні» моменти лікування, є важливими з точки зору цього напряму завданнями досліджень [2, с. 30, 39, 72–73]. Мається на увазі те, як люди реагували на хворобу і як з нею боролися, медицина як інтегральна частина культури [3, р. 96–97], ідея про те, що всі аспекти хвороби підпадають під вплив культури [4].

Суперечки щодо гуманітарного та біологічного в медичній антропології точилися від самої її появи. Не пристаючи до будь-якої зі сторін, один із класиків медичної антропології Дж. Руні ще 1963 р. окреслив поведінкову складову, принципову для історії повсякдення, як провідну. Тому він включав до цілей медичної антропології розуміння ролей медичного персоналу та пацієнтів. Зауважимо, що інтерес найбільший у галузі психічних захворювань та поведінкових проблем, де культурні фактори більш очевидні [3, с. 95, 98]. С. Хельман зазначав, що медична антропологія вивчає, як люди в різних культурах і соціальних групах

пояснюють причини поганого здоров'я, форми лікування, яким вони довіряють, і те, до кого вони звертаються, коли хворіють [5, с. 210]. Зрештою, цей підхід став більш універсальним.

У сучасному розумінні медична антропологія досліджує в тому числі народну культуру здоров'я та побутові практики його охорони, досвід хвороби та соціальні відносини під час неї [6]. І це робить її ще ближчою до історії повсякдення, застосованої до аналізу медичних проблем. Так, у рамках медичної антропології сформувалася ціла наукова традиція досліджень взаємовідносин медиків і хворих [7, с. 15].

А що ж ми маємо в Україні? Зрозуміло, що колоніалізм для неї не був актуальний і неактуальний наразі. Але актуальна глобалізація, що ставить вимогу розуміння інакших культур для більш якісного лікування людей з культурних середовищ, що відрізняються. Відповідно, теоретичні студії [8–9], присвячені вивченню досвіду США і Великобританії, з'являлися саме з середини 10-х рр. ХХІ ст., але наразі ще не мають реального прикладного застосування. Натомість, якщо інституційно медична антропологія до вітчизняної науки залучена вкрай слабо, то фактично вона присутня. Тут звернемо увагу на історико-культурологічне дослідження С. Бондаренка 2016 р., присвячене лікувальним замовлянням. Народна медицина там розглянута як комплекс аутентичних культурних практик, артефакт однієї з історичних форм мислення, що загалом відповідає специфіці медичної антропології. Однак, проаналізовані текст, сюжет, структура та функції лікувальних замовлянь, що дає змогу віднести роботу до семантичної школи Ю. М. Лотмана. Там само аналізуються зносини між персонажами (елементами «квадрату участипації»: цілитель, відьма, пацієнт, Бог, чорт, хвороба тощо) [10, с. 75, 77–78], що вже явно є медичною антропологією.

Таким чином, українські дослідники приходять до медичної антропології дедуктивно, не використовуючи її концептуальних засад. Таким чином, можна прогнозувати, що глибоко розроблений на Заході напрям медичної антропології в умовах глобалізації стане в нагоді для створення не тільки теоретичних, а й прикладних історико-медичних досліджень. І перші кроки до цього вже зроблені «знизу».

Джерела і література

1. Михель Д. В. Медицинская антропология: исследуя опыт болезни и системы врачевания: монография. Саратов: Сарат. гос. техн. ун-т, 2015. 320 с.
2. Курленкова А. С. Медицинская антропология и биоэтика в США и России: историографический и социокультурный анализ : дисс. ... канд. ист. наук : 07.00.07. М., 2013. 336 с.
3. Roney J. G. Medical Anthropology. An Introduction // Journal of the National Medical Association. 1963. Vol. 55. No. 2. P. 95–99
4. Добкин де Риос М., Раковски Т. Медицинская антропология как научное направление в России и на Западе // Медицинская антропология и биоэтика. 2012. № 3 (1). URL: http://www.medanthro.ru/?page_id=1032.
5. Михель Д. В. Изучая культуру, здоровье и болезнь: медицинская антропология как область знания // Вестник Саратовского государственного технического университета. 2013. Т. 2, № 1 (70). С. 205–217.
6. What is Medical Anthropology? [Electronic source] // Society for Medical Anthropology. URL: <http://www.medanthro.net/about/about-medical-anthropology/>
7. Ожиганова А. А. Антропология и медицина: перспективы взаимодействия (дискуссия 1980-х – 2000-х годов) // Этнографическое обозрение. 2011. №3. С. 10–21.
8. Діденко В. Медична антропологія як одних з провідних підходів в культурній антропології США (середина ХХ ст. – початок ХХІ ст.) // Гілея: науковий вісник. 2014. Вип. 83. С. 160–165.
9. Семко Я. С. Сучасна британська медична антропологія // Історіосфера: матеріали XIII міжнародної наук. конф. викладачів, здобувачів вищ. освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, [2–3 квіт. 2021 р.]. Одеса : [ПНПУ ім. К. Д. Ушинського], 2021. С. 18–23.

10. Бондаренко С. К., Заїка С. М., Рудь О. М. Лікувальні замовляння в Ізюмському районі: внутрішня форма і логіка функціонування // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки». 2016. Вип. 23. С. 75–79.

Андрющенко Владислав
(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ІСТОРІЯ 1-ГО БЛАГОЧИННЯ ВОВЧАНСЬКОГО ПОВІТУ (друга половина XVII – початок XX століття)

Регіональна історія Слобожанщини має чимало недосліджених тем. Однією з таких тем є історія 1-го благочинного округу Вовчанського повіту. В часи Російської імперії публікувалися матеріали з історії Вовчанська у контексті загальної історії Харківщини. В радянські часи тема релігії взагалі була заборонена, не кажучи про дослідження її історії в окремому регіоні. Це призвело до того, що історія Вовчанщини була досліджена фрагментарно. Мають місце кілька непроаналізованих версій про утворення міста та діяльність чиновника В. Г. Колокольцова на початку XX ст.

Сьогодні, коли немає ані імперської цензури, ані радянської — ми можемо об'єктивно досліджувати історію. Історія 1-го благочиння Вовчанського повіту є джерелом для нових відкриттів у історії Вовчанщини та Слобожанщини. Історія храмів — те, без чого історія будь-якого міста чи села не буде повною. Адже церковне життя займало провідну роль в суспільстві на протязі багатьох віків. Про це свідчить:

- утворення слобід відбувалося навколо храму, який завжди був в центрі населеного пункту;
- представники духовенства до XVIII ст. в слободах були єдиними, хто вмів писати та читати;

- народна освіта в містечках та слободах з'являється саме при церквах;
- представники духовенства збирали матеріали з історії краю і виступали в ролі перших красназнавців та істориків (наприклад, святий Філарет Гумілевський, вовчанський протоієрей Андрій Капустін);
- церква була місцем, де оголошувалися важливі новини (накази імператорів, початок і закінчення війн, тощо);
- кожен день життя людини був пов'язаний з церквою, від народження до смерті (хрещення, церковна школа, вінчання, молитви перед трапезою, відспівування тощо);
- представники духовенства активно брали участь у місцевому громадському житті: були депутатами та членами місцевих дум і управ;
- храми були місцем, при якому утворювалися перші бібліотеки;
- храми мали архіви, в яких зберігалися документи з місцевої історії.

Серед дослідженої історіографії та джерел варто згадати «Історико-статистичний опис Харківської єпархії» святого Філарета, який став першим, хто систематизував дані з історії храмів населених пунктів Харківщини. Продовжив справу святого Іван Самойлович, випустивши в 1904 та 1908 рр. «Довідникову книгу для Харківської єпархії». «Харківський календар» 1873–1917 рр. та «Харківські єпархіальні відомості» 1867–1915 рр. доповнили раніше згадані праці. Про останні передреволюційні 1912–1917 рр. інформацію вдалося розшукати в місцевій вовчанській газеті того часу «Вовчанський земський листок».

Також було розглянуто загальноісторичну історіографію регіону. Зокрема, можна виділити таких авторів: Д. І. Багалій, В. О. Барвінський, В. І. Талієв, Г. К. Лукомський, І. О. Переверзнев, С. А. Таранушенко та інших. Загалом було використано низку картографічних, візуальних, періодичних видань та літературу часів імперії, радянську та сучасну; було залучено електронні бібліотеки та архіви.

Методологічною основою наукової роботи є принципи об'єктивності та історизму. Використовувалися проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний та ретроспективний методи дослідження. В результаті

були відкриті недосліджені раніше сторінки історії Вовчанщини, а відповідно і Слобожанщини: проаналізовано версії утворення міста, його топонімів; встановлена нова дата утворення міста та храмів 1-го благочиння Вовчанського повіту. За хронологічним принципом систематизовано викладено їх історію з моменту заснування до початку ХХ ст.

Бельмасова Марія
(ХНМУ)

ВНЕСОК ВІЛЬГЕЛЬМА ФЕДОРОВИЧА ГРУБЕ В РОЗВИТОК МЕДИЦИНИ: МЕДИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

В історію харківської медицини вписано багато відомих імен, одним з яких є ім'я видатного українського хірурга, патологоанатома, професора кафедри оперативної хірургії хірургічної клініки харківського Харківського університету Вільгельма Федоровича Грубе. З ним пов'язані великі досягнення та новітні методи лікування у ХІХ ст.: зниження післяопераційної летальності, запровадження антисептики, асептики та порожнинних операцій. Саме завдяки Вільгельму Федоровичу було створено організацію — Харківське медичне товариство, вдалося вдосконалити викладання клінічних дисциплін і надавати покращену кваліфіковану медичну допомогу населенню Харкова.

Видатний хірург народився 30 травня 1827 р. в Курляндії. У віці 11 років вступив до Ризької гімназії, яку закінчив у 1845 р. В тому ж році вступив до університету на богословський факультет, але через рік перевівся на медичний, зрозумівши, що ця спеціальність цікавить його набагато більше. Вільгельм Федорович обрав вдале поле для реалізації своїх інтелектуальних здібностей, тому майже одразу показав високий рівень знань, за що на останніх двох курсах був допущений до роботи ординатором у хірургічній клініці. У 1850 р. закінчив університет та захистив дисертацію, а 1851 р. повторив свій успіх, ставши доктором медицини та хірургії.

Після Кримської війни хірург не покинув військової служби, перед ним відкрилося багато дверей та доволі великі можливості, проте він не був цим задоволений, тому що його завжди вабила науково-педагогічна діяльність. 28 березня 1859 р. був одноголосно обраний професором Харківського імператорського університету по кафедрі оперативної хірургії та хірургічної клініки. В цьому конкурсі він обійшов й декілька відомих колег, які мали трохи більше наукових робіт та досягнень, проте саме у Вільгельма Федоровича був більший досвід в оперуванні (на той момент хірург провів близько 10 000 складних операцій). Молодий хірург одразу поставив на меті задачу покращити хірургічну клініку, щоб вона відповідала актуальним науковим потребам. У 1860 р. він висунув вимоги до кафедри провести вентиляцію та каналізацію, влаштувати шафи для зберігання інструментів, розширити вікно в хірургічному кабінеті, щоб мати достатню освітленість для занять мікроскопією та хімією.

Багато зробив В. Ф. Грубе для поліпшення викладання хірургії. Він налагодив процес викладання, ввівши в обов'язки студента ознайомлення з кожним пацієнтом клініки, та більш детальне вивчення мінімум двох пацієнтів протягом року. Науковець прагнув прищепити студентам думку про те, що хірургічна техніка складається з багатьох дрібних прийомів, які вимагають точного виконання, що забезпечує не тільки естетичну, а й прогностичну ефективність операції. За короткий час перебування в університеті, завдяки своїм новітнім поглядам та бажанню змін, Грубе сформував навколо себе коло молодих вчених, і зміг видати невелику кількість наукових робіт.

Більше 12 років В. Ф. Грубе керував створеною при Харківській громаді сестер милосердя лікарнею, організованою з його ініціативи та завдяки його сприянню у 1886 р. Беззаперечною заслугою спільноти Харкова була й його участь у створенні та діяльності Харківського медичного товариства. Харківське медичне товариство від початку своєї діяльності поставило перед собою шляхетну мету не тільки сприяти науковому та практичному вдосконалюванню своїх членів, а й налагодженню медичної допомоги нужденним верствам населення міста. Восени

того ж року В. Ф. Грубе здійснив ще одну добру справу, яка принесла безперечну користь університету і населенню міста. 17 жовтня 1888 р. неподалік Харкова сталася аварія імператорського потяга, під час якої загинула 21 особа, 37 осіб були поранені. В. Ф. Грубе з ординаторами та студентами організував процес надання першої допомоги, лікування постраждалих, а також надав достатню кількість перев'язочних матеріалів та інструментів. Це було оцінено імператором, який особисто прибув до лікарні, щоб побачити масштаби події. Вільгельм Федорович скористався можливістю, вказавши на недоліки надання медичної допомоги хворим, та висунувши пропозиції, як це можна покращити. Після цього Олександр III дав вказівку виділити кошти та негайно почати будівництво нових клінік. У 1896 р. будівництво було завершено, і медичний факультет університету отримав Клінічне містечко (нині Обласна клінічна лікарня) з чотирма просторими, обладнаними відповідно до сучасних вимог клініками.

Вельгельм Федорович Грубе — це гордість Харкова. Неабиякий розум, найширша ерудиція, поінформованість у наукових відкриттях завдяки знанню німецької, французької та англійської мов, діагностичний талант, величезний клінічний досвід наближали його до ідеалу лікаря, блискучого оратора, та педагога. Саме на його прикладі ми можемо побачити головну мету, якою має керуватися лікар — допомога пацієнту шляхом вдосконалення своїх знань, довгої копіткої праці та справжньої любові до своєї роботи.

Джерела і література

1. Бюлетень наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету №6 (57) 2019.
2. Wilhelm Grube. *Leben, Werk und Sammlungen des Sprachwissenschaftlers, Ethnologen und Sinologen*. Harrassowitz Verlag. Wiesbaden. 2007.

Давидова Оксана, Сисосєва Світлана
(ХНЕУ імені Семена Кузнеця)

ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ДИТИНИ

У сучасному освітньому закладі зберігається та розвивається традиція організації туристсько-краєзнавчої діяльності. Дитячий туризм — активний спосіб всебічного вивчення культурно-природної спадщини свого району, міста, України у взаємодії з навчальними, виховними та розвиваючими завданнями освітнього закладу. Формування інтересу здобувачів освіти до майбутньої професійної діяльності засобами туризму, краєзнавства та спорту, дозволяє їм долучатися до різноманітних соціальних ситуацій, в яких вони виступають як суб'єкт соціальних відносин, тому професійну орієнтацію вихованців необхідно цілеспрямовано здійснювати з молодшого шкільного віку (10–12 років), тому що цей вік, на думку низки вчених (В. Ф. Вітінш, А. К. Макарова, В. Ф. Сахаров та ін), є найбільш сприятливим періодом сприйняття навчального матеріалу. Особливу роль грає діяльність педагогів додаткової освіти, яка у період становлення туристсько-краєзнавчої майстерності вихованців сприяє розвитку психологічної готовності до періоду вступу до соціуму, профорієнтуючи особистість та готуючи вихованців до подальшої активної трудової діяльності.

Туристсько-краєзнавча діяльність (ТКД) — особливе педагогічно організоване соціальне середовище індивідуального особистісного зростання дитини та дорослої; фактор передачі досвіду поколінь, збереження культурно-історичної їх спадкоємності; це середовище, що дозволяє попереджати антисоціальні, аморальні вчинки дітей; зняття з дітей психологічних навантажень від сучасних засобів інформації, напруженої основної навчальної праці у спілкуванні з природою, культурою, людьми різних професій [1].

Туристсько-краєзнавча діяльність у складних сучасних умовах кризи ідеалів, життєвих людських цінностей стає дієвим, гуманістичним за-

собою формування загальнолюдських соціально-ціннісних орієнтирів, потреб, інтересів, прагнень духовної спрямованості; засобом розвитку індивідуальності, унікальності особистості [2]. Багатофакторність, комплексність, цілісний вплив на особистість специфічна соціально-педагогічна, психологічна характеристика туристсько-краєзнавчої діяльності. Комплексним засобом виступає реальна дійсність у всьому її різноманітті, протиріччях, яку пізнає дитина у туристсько-краєзнавчій діяльності і яка дозволяє дитині усвідомити себе часткою цієї «реалії» та визначити особисте ставлення до людей, подій, фактів, культури, природи. Зміст ТКД багатогранний і різноманітний (туризм, краєзнавство, діяльність пізнавальна, фізична, екологічна, художня, культурологічна, суспільно корисна тощо), що дозволяє враховувати особистісні можливості та можливості конкретної дитини у визначенні йому «провідних» видів діяльності. Ціннісну основу становить ідея формування основ здорового способу життя у туристсько-краєзнавчій діяльності, яка враховує природні прагнення дітей, потреби спілкування з природою. Дієвим засобом реалізації унікального виховного потенціалу туристсько-краєзнавчої діяльності є дитяче первинне об'єднання, створюване в системі позашкільної освіти, як блок позанавчальної діяльності шкіл, установа додаткової освіти, дитячі громадські об'єднання, рухи [3].

Особливо важливим у виховно-освітньому процесі є нерозривний зв'язок туризму та краєзнавства, що дозволяє активно досліджувати та пізнавати навколишній світ, а через нього і самого себе. Туристсько-краєзнавча діяльність є колективною, оскільки її мета усвідомлюється як єдина, що потребує об'єднання зусиль усього колективу; відбувається розподіл праці під час діяльності; утворюються, як зазначав А. С. Макаренко, «відносини відповідальної залежності» [3] здійснюється контроль над діяльністю з боку самих членів колективу. Туризм і краєзнавство, задовольняючи потреби дітей та молоді у поєднанні із фізичними та духовними силами, чинять комплексний вплив на їх розвиток, забезпечення практичної підготовки до праці, до суспільно корисної діяльності. «Формування соціальної активності юнаків та дівчат

у туризмі пов'язане з організацією, по-перше, їх інтенсивного духовно-го життя, творчої пізнавальної роботи; по-друге, свідомої участі у суспільно корисній та продуктивній праці в ім'я правильної соціальної орієнтації, вибору життєвого шляху; по-третє, участі старшокласників у суспільно-політичній діяльності, тобто, зрештою, активного виконання соціальних обов'язків. Причому активність в одному виді діяльності допомагає оволодінню іншими її видами» [4].

Важливе державне значення має і соціальна спрямованість туристсько-краєзнавчого та спортивно-оздоровчого руху. Її соціальне завдання полягає в тому, що, по-перше, вона приваблює найбільш соціально не захищені верстви населення, оскільки є найдешевшою та найдоступнішою формою відпочинку та діяльності; по-друге, є школою соціальної адаптації населення до стресових ситуацій у житті сучасного суспільства; по-третє, бере участь у вирішенні великої кількості прикладних питань, наприклад, у проведенні допрофесійної підготовки молоді, пов'язаної зі службою в армії.

Таким чином, мета розвитку інтересу та виховання особистості вихованців у туристсько-краєзнавчій діяльності — сприяння індивіду у різнобічному його розвитку та вихованні, забезпеченні свідомого вибору професії, відповідного профілю ЗВО для продовження освіти та визначення у житті. Зміст розвитку та виховання особистості учня засобами туристсько-краєзнавчої та туристсько-спортивної роботи — це інтегральна частина освітніх програм додаткової освіти дітей та програм виховної роботи, де конкретизовано зміст розвитку та виховання вихованця з окремих дисциплін. У зв'язку з цим, підготовка юних туристів-краєзнавців під час реалізації освітніх програм додаткової освіти дітей має сприяти виробленню у вихованців потреби постійного отримання знань, розширення кругозору. Оскільки дитячо-юнацький туризм та краєзнавство забезпечують у повному обсязі розвиток та виховання тільки за цілеспрямованого залучення його до предметної (практичної, дослідницької та пізнавальної) діяльності, що забезпечує формування інтелектуальної активності, та до діяльності із засвоєння норм та розвитку взаємовідносин з людьми, що формує соціальну активність,

то після закінчення кожного року занять за рамками навчальних годин, передбачених програмою, передбачається організація та проведення багатоденного туристсько-екскурсійного заходу — екскурсійні багатоденні поїздки, експедиції, походи, зльоти та інше.

Джерела і література

1. Гришишина Т. І. Маленькі туристи. Краєзнавство і туризм у дошкільному закладі. Київ: Ред. загальнопед. газ., 2004. 128 с.
2. Диба С. Г. Педагогічні умови соціалізації учнівської молоді в скаутських організаціях (вітчизняний і зарубіжний досвід) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2005. 233 арк.
3. Лукашевич М. Л. Соціалізація. Виховні механізми і технології. Київ: [б. в.], 1998. 118 с.
4. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство: Навч. Посібник. 2-ге вид., випрл. Київ: знання, 2008. 575 с.

Демочко Ганна
(ХНМУ)

ВАЛЕНТИН ОТАМАНОВСЬКИЙ НА МАПІ ХАРКОВА

Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [1], прийнятий 2015 р., відкриває широкий шлях до позбуття маркерів радянського минулого. Мапа українських міст очищується не тільки від комуністичних назв, прізвищ діячів, але й від усього знакового, що ятрить історичну травму в нашому суспільстві.

Переименовання топонімів у Харкові триває вже кілька років. За цей час вдалося повернути імена багатьох українських діячів, проте копітка

робота триває й досі. Центр медичного краєзнавства імені професора В. Д. Отамановського також подав листа до мера міста-героя Харкова з пропозицією перейменувати вулицю Коломенську на вулицю В. Отамановського. Листа вже отримано та передано до відповідних комісій.

Хто ж такий Валентин Дмитрович Отамановський, ім'ям якого названо краєзнавчий осередок та пропонується назвати вулицю? Валентин Отамановський — один із фундаторів Української Центральної Ради та її збройних сил, герой Крут, відомий громадсько-політичний діяч, а в подальшому видатний вчений, пошукач широкого гуманітарного, практично енциклопедичного спектру — краєзнавець і пам'яткознавець, фахівець з історії та юриспруденції вітчизняних міст середньовіччя, історії медицини й аптечного діла, історик науки, бібліограф, друкар, перекладач і знайко кількох мов, літератор, викладач, організатор науки, просвітник, доктор історичних наук, професор [2, с. 38]. Це повний перелік його характеристик як особистості, фахівця, громадського діяча. Та чи можна виміряти словами любов до України, до пізнання минулого, прагнення до вивчення історії малої Батьківщини та популяризацію власних надбань широким колам суспільства?

Валентин Отамановський є не тільки фундатором національного краєзнавства, а став першим, хто наголошував на включенні у краєзнавчі дослідження медичної складової. Він розробив «Орієнтаційний план праці Районового Краєзнавчого Товариства», вміщений у його роботі «Краєзнавство на Поділлі, найближчі його завдання, потреба й роля в краєзн. праці кабінету виучування Поділля» [3]. Вивчення регіону за цим планом аж ніяк не обмежувалося історичним аспектом. В. Отамановський окреслив такі необхідні пункти, за якими треба описувати регіон: «Положення та обшир району. Поверхня. Гідрографія. Клімат. Рослинність та ґрунти. Фавна. Археологія та історія. Сучасне населення. Побут кожної національної групи району. Мова. Господарство. Торгівля. Шляхи. Пошта й телеграф. Школи й позашкільна освіта. Місцеві державні установи. Бібліографія». Вже тоді В. Д. Отамановський не виводив історичну складову на перше місце, а зробив її лише одним з аспектів студіювання того чи іншого регіону. Дослідник

справедливо стверджував, коли писав: «Лише беручи об'єктом дослідження природничу, етнологічну й культурно-історичну цілісність, дослідник може додержати науковості в описанні та зробити належні наукові узагальнення».

Проте підкреслимо, що серед плану дослідження краю медична складова не виділена, однак таке поняття, як «дані про поширені хвороби й боротьба з ними» включене як підпункт у напрямі «Сучасне населення». Правильніше було б виділити охороноздоровчий аспект окремо, та все одно запропонований ним план давав дослідникам значно ширшу благодатну ниву.

Тому саме завдяки зусиллям В. Отамановського ми можемо працювати на науковому тлі та розробляти питання такої секції, як «медичне краєзнавство». Роль В. Отамановського в історії української науки важко переоцінити, адже він до останнього працював на освітній ниві, після заслання за «справою СВУ» повернувся до Харкова, де продовжував працювати в науці, очоливши катедру латини Харківського медичного інституту. Проживав вчений якраз на проспекті Науки (тоді — пр. Леніна), а найближчим топонімом, який можна перейменувати на його честь, якраз і є вулиця Коломенська. Маємо надію, що історична справедливість утвердиться, а славетні імена повернуться до нашого міста.

Джерела і література

1. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26, ст. 219.
2. Робак І. Ю., Демочко Г. Л. Валентин Отамановський в українській революції 1917–1921 років // Історичний архів. 2017. Вип. 18. С. 38-44;
3. Демочко Г. Л. Історичне та медичне краєзнавство: проблеми ідентифікації та співвідношення // Краєзнавство. 2014. № 1. С. 38-44.

Кейс Серафима*(ХНУ імені В. Н. Каразіна)*

ТРАДИЦІЇ ЖИВОПИСНИХ ШКІЛ КРИМУ В ТВОРЧОСТІ І. БАЗИЛЕВСЬКОГО

Творчість І. І. Базилевського припадає на другу половину ХХ – початок ХХІ ст. В художньому житті України це досить розмаїтий стилістично і методологічно час. Художник не відокремлює себе від мистецтва, як і не відокремлює свої твори від самого себе, — це тісне сплетіння, процес формування якого розпочинається з часів першого знайомства з живописом у художній студії М. Барсамова.

Твори І. Айвазовського стали першими провідниками в майбутній світ художника. Враження від побаченого посилювалися завдяки ознайомленню із художніми техніками, їх розумінню та осмисленню. Саме в Феодосійській галереї Базилевський знайомиться з творами представників кіммерійської школи живопису, що в подальшому значно вплинуло на художню манеру митця.

Актуальним є простеження особливостей художньої школи, яка започаткувалася І. Айвазовським, мистецтво якого стало відправною точкою для появи нового покоління феодосійських художників-мариністів, що з часом, стає домінантною та характеризує культурно-географічний регіон. Загалом, ключовим періодом для становлення та розвитку мистецтва Криму прийнято вважати саме час 1940–1950 рр., на який припав період активного навчання І. Базилевського спочатку у студії М. Барсамова, а потім і у художньому училищі.

Історіографію теми складають публікації про життєвий та творчий шлях художника І. Базилевського. Зокрема, це праці біографічного характеру, в яких автори представили основні віхи життєвого та творчого шляху художника та в деяких зробили першу спробу представити узагальнюючу характеристику його мистецької діяльності. За тематичним принципом, також виокремлюються публікації авторів, які зосереджують увагу переважно на характеристиці творчого доробку художника.

Також постать митця представлена в довідковій літературі, в сучасних енциклопедичних виданнях та словниках художників, зібраних та опублікованих в Україні та за її межами. Переважна більшість інформації опублікована у періодичних виданнях. Основою джерельної бази дослідження стали усні спогади митця, що були записані автором.

Також дослідження ґрунтується на творчих роботах І. Базилевського як джерелах, які в поєднанні з усними спогадами максимально збагачують розуміння психології митця та його світогляду. Зокрема, джерельною основою стали художні твори, що зберігаються в музеях Донеччини та опубліковані роботи митця у каталогах спільних виставок художників, а також каталоги персональних виставок, альбоми, але більший відсоток все ж становили живописні та графічні твори, що зберігаються в творчій майстерні художника у місті Краматорськ.

При дослідженні теми використовувалися загальнонаукові методи аналізу, синтезу та спеціальні методи дослідження: історико-генетичний та історико-порівняльний, які дозволили простежити розвиток творчого стилю Базилевського. Також застосовувався візуальний, стилістичний, спеціальні методи мистецтвознавчого дослідження: опису, аналізу, інтерпретації.

Можемо визначити І. Базилевського як особистість, яка здатна була об'єднати надбання кримської художньої школи з елементами, характерними живопису Донеччини в радянський період та привнести манеру, характер, ідеї кримських живописних шкіл в регіонально інший художній вимір, навчаючи місцевих молодих майстрів «новим» елементам та, таким чином, збагачуючи культурне надбання регіонів.

Компанієць Анфіса
(ХЗОШ № 19)

ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ Г. С. СКОВОРОДИ

Григорій Савич Сковорода народився на Полтавщині у 1722 році, в містечку Чорнухи у простій козацькій родині. З семи років навчався

в дяківській школі, а потім вступив до Києво-Могилянської академії. З того часу фактично і почалися його мандри. Зупинимося більш докладно на тому періоді, коли філософа і педагога запросили до Харкова викладати у колегіумі. На той час це був єдиний вищий навчальний заклад у місті.

Відбулося це у 1759 році. Г. С. Сковорода прибув до Харкова за запрошенням єпископа Білгородського та Обоянського Йосафа (Миткевича) і почав викладати поетику у колегіумі. Під час роботи тут йому запропонували постригтися в монахи. Він відмовився від цього, сказавши: «Хіба ви хочете, щоб я збільшив число фарисеїв?». Через таку вільнодумну позицію Григорій Савич був змушений піти не лише з колегіуму, а й з Харкова, пробувши тут один навчальний рік.

У 1762 році знову повернувся до Харкова, де познайомився зі своїм кращим учнем і першим біографом Михайлом Ковалинським. Завдяки йому філософ вирішив облишити свої мандри і повернутися до роботи у колегіумі. Викладав тут курси синтаксими і грецької мови. Цього разу він працював тут до 1764 року.

Він був змушений знову піти з колегіуму після того, як у ньому змінилося керівництво. Після смерті єпископа Йосафа (Миткевича), його місце посів Порфирій (Крайський), а ректором Харківського колегіуму став Йов Базилевич. Всі ці люди ставилися до Сковороди неприхильно, тож він був знову змушений покинути роботу. Але не покинув Харків. Весь час, поки він не працював у закладах освіти, здебільшого мешкав саме тут, оскільки дуже полюбив це місто.

Третє повернення Сковороди до Харківського колегіуму відбулося у 1768 році. На посаду викладача катехізису його призначив харківський генерал-губернатор Євдоким Щербінін. Однак філософ знову стикнувся з невдоволенням ним у колегіумі. Новий єпископ Білгородський та Обоянський Самуїл (Миславський) розкритикував те, що він був світською людиною, яка читала доручений курс. У 1769 році Сковороду було звільнено і більше він ніколи не обіймав жодних посад і до кінця свого життя мандрував.

Його мандри ширилися й Харківщиною. За цей час він побував у Бабаях, Валках, Великому Бурлуці, Ізюмі, Куп'янську, Липцях та інших місцях. Однією з відомих збірок Г. С. Сковороди є «Байки Харківські». Свій останній прихисток він також знайшов на Харківщині у 1794 р., у селищі Пан-Іванівка в домі Андрія Ковалівського, родича майбутнього засновника Харківського університету Василя Каразіна. Нині селище назване Сковородинівкою.

Крім того, Г. С. Сковорода є автором «Молитви за місто Харків». Наведемо рядки з неї:

«Каже Захарія, є в тебе сімка очей.

Сьоме ж бо око — то місто Захарії.

Всім цим очам Ти єдиний, Христе, зіниця.

Очі незрячі, закрита зіниця коли.

О, розплющ свої очі, зглянься на нього!

Місто Захарії так стане, мов сонце ясне».

Красновський Микита

(ХНПУ імені Г. С. Сковороди)

**ОБРАЗ ВОРОГА-ПОЛЯКА НА ХАРКІВЩИНІ
ПІД ЧАС «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ» (1937–1938 рр.)
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВНО-СЛІДЧИХ СПРАВ)**

Агресія РФ проти України стала наслідком в т. ч. системної пропаганди в російському суспільстві агресії, мілітаризму, образу зовнішнього ворога. Це створило в РФ атмосферу, подібну до СРСР 1930-х рр., де існував комплекс «обложеної фортеці» і вороже ставлення до зовнішнього світу. Дослідження чинників формування і характерних рис образу ворога в сталінському СРСР, з огляду на його типологічну близькість до нинішньої Росії, дозволяє краще зрозуміти суть і можливі подальші кроки путінського режиму.

Питання більшовицьких репресій проти поляків Харківщини знайшло відображення в матеріалах збірників документів «Поляки Харківщини на тлі радянського тоталітарного режиму» (Т. 1-2), працях О. Рубльова, В. Репринцева, В. Золотарьова і ін. Але формуванню і конкретним проявам ворожого образу поляка на Харківщині досі не приділялося належної уваги в історіографії.

Дослідження спирається насамперед на аналіз документів ДАХО, які представлені в збірниках документів «Поляки Харківщини на тлі радянського тоталітарного режиму» (Т. 1-2). Використовувалися принципи об'єктивності, науковості та історизму, методи аналізу, синтезу, узагальнення, історико-системний і конкретно-історичний методи.

В СРСР пропаганда відігравала важливу роль у зміцненні тоталітарного режиму, формуванні атмосфери страху, підозрілості, агресії до «чужого». Більшовики користувалися з недосконалості людської натури, якій потрібно комусь себе протиставляти. Аби суспільство не «спрямувало» ненависть на керівництво ВКП(б) та Й. Сталіна, потрібен був образ зовнішнього зла.

Головною причиною формування образу ворога-поляка в радянському суспільстві був комплекс «обложеної фортеці», що заохочував вбачати в сусідах СРСР ударний загін агресії світового імперіалізму. Підтвердження цьому знаходимо в протоколах допитів поляків, репресованих на Харківщині в 1937–1938 рр. (Антон Азаревича і ін.), де Польща фігурує як головна зовнішньополітична загроза для СРСР. Архівно-слідчі справи поляків доби «Великого терору» також містять шаблонні «історії шпигунів і диверсантів», які насправді конструювалися слідчими НКВС. Отже, вони можуть слугувати ілюстрацією тих упереджень щодо поляків, які існували в СРСР 1930-х рр.

Підозрілими вважалися особи, які відвідували Генеральне Консульство Республіки Польща (Станіслав Міхальський), брали активну участь у житті громади віруючих при костьолі (Бронеслава Біллер), переписувалися з родичами з-за кордону (Александр Зачкевич). Іноді знаходимо яскраві замальовки, які засвідчують поширення антипольських настроїв серед пересічних мешканців Харківщини (робітників

Ізюмського паровозоремонтного заводу щодо Станіслава Осветинського). Архівно-слідчі справи поляків (Вацлава Снопчинського, Владислава Кошея-Гона і ін.) засвідчують, що будь-яка форма демонстрації польської ідентичності (прояв патріотичних почуттів, участь у Польському клубі і ін.) розцінювалася як доказ лояльності до Другої Речі Посполитої і готовність до проведення підривної діяльності в СРСР.

Кузьменко Євгеній

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

СВЯТІ ПОЛТАВСЬКОЇ ЗЕМЛІ, КАНОНІЗОВАНІ ЗА ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Канонізація, або долучення до лику святих, є важливою складовою повноцінного життя Православної Церкви. У зв'язку з установами на землях колишньої Російської імперії, у тому числі й українських, більшовицької, богоборчої влади, церковне життя на них було розладнане. Відповідно, практика канонізації святих була перервана близько на півстоліття, і лише у 60-70 рр. XX ст. починається поступове її відновлення.

Особливо у цьому контексті варто відзначити 1978 р., оскільки того року уперше за півстоліття в Україні, а саме у Харківській єпархії, було канонізовано святого. Ним став Мелетій (Леонтович), архієп. Харківський й Охтирський. Поштовх до масового відновлення практики канонізації святих дав Помісний собор РПЦ 1988 р.

Здобуття Україною незалежності сприяло відродженню Православної Церкви у її землях. Поступово почала відновлюватися і практика канонізації. В УПЦ її ініціаторами можуть бути правлячі архієреї або власне Священний Синод. Архієрей готує матеріали, які свідчать про святість людини (Житіє, усі документи, на підставі яких воно складене тощо), та разом із відповідним проханням передає їх на розгляд Предстоятелю УПЦ або Синодальної Комісії з канонізації святих

при Священному Синоді УПЦ, але попередньо вони повинні бути розглянуті і затверджені єпархіальною комісією з канонізації святих. Після цього Синодальна комісія розглядає означені матеріали та передає висновок щодо можливості прославлення подвижника Предстоятелю або Священному Синоду. Саме за їхнім благословенням і відбувається канонізація. Водночас слід зазначити, що означене рішення приймається на підставі низки критеріїв, серед яких основними є: праведне життя, бездоганне православ'я, тобто належність до «Святої, Соборної (Кафолічної) й Апостольської Церкви», народне шанування, а також наявність чудотворінь. Прославлення відбувається у спеціальний день, який визначив Священний Синод.

Досліджуваній проблематиці присвячена певна кількість спеціальних робіт, які стосуються життя та трудів окремих полтавських святих і де побіжно розглядаються питання, пов'язані з їхньою канонізацією. Зокрема, життєвий шлях прмц. Олім্পіади (Вербецької) Козельщанської досліджувала Т. Черкасець; преподобномучеників Мгарських — митр. Полтавський і Миргородський Филип (Осадченко), а також В. Ревеґук, В. Ульяновський і В. Мокляк, головним чином у контексті історії Спасо-Преображенського Мгарського монастиря. Водночас подвижницькі труди свтт. Афанасія (Вольховського), Полтавського чудотворця, й Іларіона (Юшенова), єп. Полтавського і Переяславського вивчали І. Павловський, В. Жук, О. Білоусько, І. Наливайко та ігумен Афанасій (Бідний). У свою чергу, мученицький подвиг щчмчч. Василія (Зеленцова), єп. Прилуцького і Гавриїла (Коваленка), а також прмч. Ніла Полтавського досліджували митр. Полтавський і Миргородський Филип (Осадченко) й ігумен Афанасій (Бідний), а також В. Граб, Т. Черкасець, Л. Бабенко й І. Діптан.

Узагальнюючі праці, присвячені канонізації святих на Полтавщині за доби незалежної України, наразі відсутні. Тож наукова новизна даного дослідження визначається необхідністю заповнення виявленої прогалини. Джерельну базу нашої роботи складають журнали засідань Священного Синоду УПЦ, повідомлення у періодиці, як церковній (газети «Відомості Полтавської єпархії», «Вісник Кременчуцької єпархії»,

«Мгарський колокол», журнал «Отрок»), так і світській (газети «Зоря Полтавщини», «Вечірня Полтава», «Коло» тощо). Також використовувалися публікації на офіційних сайтах єпархій, монастирів, храмів тощо.

Під час дослідження ми використовували загальнонаукові та спеціально-історичні методи (історико-генетичний, історико-порівняльний тощо).

У результаті проведеного дослідження було показано, що за період незалежності України на Полтавщині канонізовано 21 святого. Більшість із них місцевошановані, але є і загальношановані. Серед них прославлено 19 новомучеників ХХ ст. і 2 святих. Канонізація цих святих значно вплинула на духовне життя Полтавського краю. Згаданим святим були написані ікони, складені акафісти та інші молитовні слов'я, деяким відкриті пам'ятники. У храмах і монастирях Полтавщини їм регулярно здійснюються молебні, щороку урочисто святкуються дні пам'яті.

Ліхолістов Ярослав
(НТУ «ХПІ»)

**ФОРМУВАННЯ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НА ТЕРИТОРІЇ ХАРКІВЩИНИ
В ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ
СИСТЕМИ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
(1991 – поч. ХХІ ст.)**

На поч. 1990-х рр., після падіння радянського режиму, неминучим стає поняття демократизації суспільства, у якому значно актуалізується увага на збереженні і вивченні українського надбання, в тому числі культурної спадщини, яка є фундаментом національної культури, духовності та розбудови української державності.

У перші роки відновлення незалежності України (1990-ті рр.) важливою задачею стало питання національного виховання, що викладено

в законі — «Основи законодавства України про культуру» (від 19 лютого 1992 р.), де у статті 14 викладено поняття та загальні аспекти щодо збереження та використання культурних цінностей. Того ж року КМУ затверджує «Положення про Державний реєстр національного культурного надбання», в якому доручає профільним управлінням, яким підпорядковані пам'ятки культурної спадщини, провести державну реєстрацію пам'яток на підставі чинного законодавства. У 1999 р. було завершено складання списків об'єктів культурної спадщини: Держбуд опрацював архітектурні, а МКУ — історичні, археологічні та монументального мистецтва. Паралельно Верховна Рада України ухвалює ряд нормативно-правових актів, які стосувались адміністративних правопорушень, права власності, приватизації, самоврядування, вивезення та повернення культурного надбання тощо. Також було впроваджено конституційні зобов'язання і повноваження, що були покликані зберігати культурні цінності та карати порушників законодавства. Завершальним етапом науково-нормативної діяльності стало прийняття Закону України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.).

У м. Харків та області з 1990-х рр. обов'язки з охорони культурної спадщини покладено на профільні органи в структурі Харківської обласної державної адміністрації: департамент культури і туризму та департамент містобудування та архітектури (внаслідок реорганізацій департаменти ставали управліннями та навпаки). Сформований Державний реєстр був змішаного типу, оскільки частина об'єктів була прийнята на облік ще за радянських часів, особливо після загальної паспортизації у 1970-х рр., а частина (особливо до 2000 р.) була взята на облік місцевими розпорядженнями (1991, 1994, 1997 рр.).

Після 2000 р., коли вступив у силу Закон України «Про охорону культурної спадщини», змінився функціонально порядок взяття на облік об'єктів культурної спадщини, тому що згідно з окремими положеннями закону, тепер розпорядження надавав безпосередньо Мінкульт, відповіно до подання місцевих органів влади. До 2022 р. Держреєстр по Харківській області сформований у відповідності до вимог чинного законодавства. Це стало можливим, оскільки в останні роки (2004–2008,

2013–2021 рр.) були проведені заходи з моніторингу та інвентаризації пам'яток на місцевому рівні, а також прийнято розпорядження на державному рівні, завдяки яким більшість радянських актів втратила юридичну силу, а також частину пам'яток було виключено з реєстру відповідно до пакету нормативних актів про декомунізацію. До реєстру входять пам'ятки історії, археології, архітектури, історії науки і техніки, монументального мистецтва.

На сьогоднішній день, під час повномасштабного військового російського вторгнення до України частина пам'яток на території м. Харкова та області пошкоджена, а також знищена внаслідок обстрілів, окупації та інших деструктивних ворожих дій, направлених на знищення історії та культури. Тому теоретично ми маємо розуміти, що внаслідок ворожих дій деякі пам'ятки будуть виключені із Держреєстру, але для цього потрібно буде виконати відповідні умови з повторного огляду, фіксації та поточного моніторингу. Згідно з інформацією Міністерства культури та інформаційної політики, на сьогоднішній день в Україні зафіксовано понад 500 епізодів російських злочинів проти культурної спадщини, серед яких загалом 108 — у Харківському регіоні (зокрема — 88 у м. Харкові).

Отже, з 1990-х рр. Україна сформувала напрацьований нормативно-правовий алгоритм стосовно охорони об'єктів культурної спадщини. На сьогоднішній день відбувається новий етап переосмислення українського надбання, великою частиною якого є збереження пам'яток історії та культури. Актуальними кроками знову мають стати: удосконалення законодавства відповідно до нових викликів сучасності (в т. ч. військових), налагодження адміністрування і скоординованості між органами влади і громадськістю, пошук нових наукових та практичних підходів до збереження пам'яток, розуміння зовнішніх загроз, а також чіткість у дефініціях з точки зору національної культури.

Михайліченко Валерія*(ХЛ № 8)*

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ФЕМІНІТИВІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Упровадження нової редакції «Українського правопису» 2019 р., де було офіційно закріплено творення й використання фемінітивів — жіночих відповідників назв професій, звань і посад, до сьогодні викликає в суспільному просторі чимало суперечок. Проте причини появи таких семантичних одиниць зумовлені не тільки соціальними чинниками і є скоріше не нововведенням, а «поверненням» до джерел української мови.

Наразі дослідження проблематики фемінітивів лише набирають популярність серед науковців. Це, зокрема, праці Лесі Дуди, Ірини Воловенко, Анатолія Нелюба, Олени Синчак. Розробкою ж питань генези, еволюції та функціонування фемінітивів в українській мові займається головним чином Марія Брус.

Ця робота має на меті дослідити історичний аспект фемінітивізації української мови як цілком притаманного їй явища. Справа в тому, що в попередньому правописі питання утворення фемінітивів не згадувалося. Та історично складається, що є потреба вказувати на статтю особи в мові. Як вже було зазначено раніше, фемінітиви в українській мові не є новим явищем. Вони здавна були в нашій мові, що можна підтвердити, звернувшись до словників, укладених у XIX та на початку XX ст. Дослідниця історії українських фемінітивів Марія Брус вказує, що виникнення цього семантичного явища сягає ще дописемної доби. А найдавніші писемні пам'ятки фіксують перший фемінітив — княгиня.

У словниках, випущених ще у XVI ст., також були наявні фемінітиви. До складу першого українського друкованого словника — «Лексиса» Лаврентія Зизанія 1596 р. — увійшли сім жіночих найменувань, а саме: горбата, дочка, медведиця, молодиця, невістка, скорчена, сляка. Із часом їхня кількість постійно збільшувалася. У «Словарі» Бори-

са Грінченка (1907–1909 рр.) наявно вже 935 найменувань осіб жіночої статі. Потім цю тенденцію продовжив Агатангел Кримський у своєму «Російсько-українському словнику» (1924–1932 рр.), де можна побачити такі слова як лікарка, професорка, викладачка тощо.

Гендерні особливості української мови були витіснені у 30-х рр. XX ст. під впливом російської, для якої творення та вживання фемінітивів є не таким властивим. Відновлюватися вони почали з 1991 р. Мовознавці стверджують, що з 2005 р. й до сьогодні вживання фемінітивів збільшилося приблизно в 10-11 разів. Отже, сучасні активні процеси фемінітивізації мовлення засвідчили тільки продовження історичного розвитку загальних назв осіб жіночої статі в українській мові. Фемінітиви не зникали з лексичного складу української мови. Вони більшою чи меншою мірою були присутні в загальноновживаному мовленні і перебували в активному фонді чи пасивному її складі.

Новак Олександр

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

РОЛЬ С. А. ТАРАНУШЕНКА У ПРОФЕСІЙНІЙ СПІЛЬНОТІ ПАМ'ЯТКООХОРОНЦІВ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ (1919 – 1930-ті роки)

Стефан Андрійович Таранушенко (9(21).12.1889–13.10.1976) є, без перебільшення, знаковою постаттю у вітчизняному мистецтвознавстві, історії мистецтв та краєзнавстві. Народився в Лебедині Харківської губернії в міщанській родині. Майбутній науковець здобув освіту в стінах Охтирської гімназії та на історико-філологічному факультеті Імператорського Харківського університету (1910–1916 рр.). Після закінчення університету із золотою медаллю, працював у численних музейних установах та пам'яткоохоронних інституціях.

Професійна діяльність С. А. Таранушенка потрапляла у поле зору багатьох українських науковців — В. І. Акуленка, С. І. Білоконя,

В. В. Вечерського, О. О. Нестулі, О. О. Савчука та інших. Біографія науковця ставала темою наукових розвідок С. І. Кота, С. І. Побожія та І. В. Чернікової. Проте, питання місця та ролі Стефана Андрійовича у формуванні професійної спільноти пам'яткоохоронців досі лишається малодослідженим.

Тривалий час життя С. А. Таранушенка було нерозривно пов'язане зі Слобожанщиною. Внесок дослідника у формування місцевих традицій музеєзнавства та пам'яткознавства важко переоцінити. За студентських років він брав активну участь у діяльності Харківського історико-філологічного товариства, користувався повагою його учасників та отримав високу оцінку від наукового керівника — професора Ф. І. Шміта. С. А. Таранушенко самовіддано досліджував різноманітні твори українського мистецтва, більшість з яких не збереглися до нашого часу. Від 1916 року Стефан Андрійович працював асистентом у Музеї красних мистецтв та старожитностей Харківського університету.

У 1919 році С. А. Таранушенко став головою Архітектурної секції Харківського ГУБКОПМІСу (Губернського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини). Вже тоді дослідник прагнув налагодити роботу зі збирання відомостей про об'єкти історико-культурного надбання українського народу, зокрема — народну архітектуру (селянські хати, вітряки, господарські та культові споруди). 16 червня 1926 року була ухвалена спільна постанова Всеукраїнського Центрального виконкому та Ради Народних Комісарів УСРР «Про пам'ятки культури й природи». Відповідно до неї, були створені чотири крайові інспектури охорони пам'яток історії та культури. Харківську крайову інспектуру очолив директор Музею українського мистецтва, професор С. А. Таранушенко.

У якості організатора науки та пам'яткоохоронної діяльності Стефан Андрійович найбільше уваги приділив первісній реєстрації цінних з історико-культурної точки зору об'єктів у кожній з 13 округ, а також практичним пам'яткоохоронним заходам та організації кореспондентської мережі на місцях. Завдяки старанням С. А. Таранушенка та його колег із музейних та наукових установ міста Харкова, були організовані численні експедиції з метою пошуку та фіксації пам'яток українського мистецтва.

З-поміж інших знаних науковців, С. А. Таранушенко став жертвою сталінських репресій. Згідно постанови судової Трійки Колегії Державного політичного управління УСРР від 24 жовтня 1934 року, разом із ним були засуджені до різних термінів ув'язнення співробітники Музею українського мистецтва — Павло Жолтовський, Дмитро Чукин та інші. Від 1953 року, після повернення на Батьківщину, С. А. Таранушенко мешкав у Києві, втім до останніх років життя він підтримував контакти із колишніми харківськими колегами. Отже, С. А. Таранушенко був непересічним пам'яткоохоронцем та справжнім подвижником вітчизняного краєзнавства першої третини ХХ ст. Завдяки його організаційним здібностям та вмілому адмініструванню науки були згуртовані провідні спеціалісти-пам'яткознавці, які належали до Харківської мистецтвознавчої школи.

Панова Анастасія

(КЗ «ЦДЮТ»)

Г. СКОВОРОДА І В. КАРАЗІН. ЕКСКУРСІЯ ПО ЦЕНТРУ ХАРКОВА

На заняттях гуртка історичного краєзнавства ми неодноразово віртуально мандрували по Харкову. Та, як правило, два рази на рік, здійснювали автобусну екскурсію із циклу «Харків студентський». Найулюбленіший наш маршрут по місцям, пов'язаних з життям і діяльністю Г. Сковороди та В. Каразіна.

Г. Сковорода своєю багаторічною та плідною працею заклад грунт для відкриття єдиного на той час вищого навчального закладу на всю Слобідську Україну, Харківський університет (1805 р.). Втілив мрії великого просвітителя про університет В. Каразін, творець першого українського класичного університету, який нині носить ім'я свого засновника. Відомо, що великий просвітник Г. Сковорода дружив з багатьма відомими родинами Слобожанщини, у тому числі і з Каразінами. Григорій

Савич неодноразово бував у маєтку Каразіних селі Кручик Богодухівського повіту. Спілкувався з Назаром Олександровичем та Варварою Яківною, їх синами Василем та Іваном. Григорій Савич дуже поважав Варвару Яківну (у дівочтві Ковалевську, рід яких йшов від козацького роду В. Магденків). Існує версія, що після трагічної загибелі батька родини Г. Сковорода написав епітафію на могилі Назара Олександровича. І навіть той факт, що прийшов померати великий філософ до маєтку Андрія Івановича Ковалевського (вітчима Василя та Івана Каразіних) говорить про тісний духовний зв'язок між славетними родинами.

Серед місць, пов'язаних із життям і діяльністю Г. Сковороди у Харкові, варто назвати Покровський собор. Кам'яна будівля Покровського собору була зведена козаками за межами тодішніх кордонів фортеці, поблизу її північної стіни, в 1689-му замість дерев'яної Покровської церкви (відомої ще з 1659 р.). У тому ж 1689 р. храм освячений митрополитом Авраамом. У 1726 р. був заснований чоловічий училищний Свято-Покровський монастир з колегіумом, який згодом дуже вплинув на культурний і духовний розвиток усієї Слобожанщини. З 1759 р. Г. Сковорода починає працювати там викладачем. У 1774 р. на подвір'ї Покровського монастиря (на той час територія Харківського історичного музею) на місці, де був розташований Колегіум, встановили гранітну стелу (скульптор Л. Твердянська).

Прибавочні класи. У 1768 р. при Колегіумі відкрили так звані Прибавочні класи, які розташовувалися за територією монастиря, там, де зараз знаходиться торговельний центр «Нікольський». У 1759–1764 рр. Г. Сковорода читав там курс пітики та катехизиса, але його світогляд розходився з концепціями офіційного богослов'я і його вимусили залишити Колегіум.

Пам'ятник Г. Сковороді. У 1992 у Харкові було відкрито перший у місті пам'ятник Г. Сковороді з бронзи та граніту (скульптор І. Кавалерідзе). Він встановлений біля Харківського історичного музею (сучасний Покровський монастир) у Покровському сквері. Харківський національний педагогічний університет з 1945 р. носить ім'я Г. Сковороди. Вікна головного корпусу закладу вищої освіти по вул. Алчевських

прикрашають вітражі сквородинівської тематики, виконані студентами-дипломниками у 1980-х рр.

Назвемо також місця, пов'язані із життям і діяльністю В. Каразіна у Харкові. Вулиця Каразіна знаходиться у Нагірному районі Харкова. Вона проходить від вул. Сумської до вул. Алчевських. Заснована згідно рішення міської думи від 15 листопада 1855 р., первісна назва Кроянська, тому що знаходилася вона на землі колезького секретаря Кроянського. 15 вересня 1894 р. перейменована на Каразінську.

Університетська вулиця — вулиця в центрі Харкова, на Університетській гірці. Виникла однією з перших на території Харківської фортеці. У 1805 р., після відкриття Харківського імператорського університету, заснованого В. Каразіним, стала називатися Університетською вулицею. Назвемо найцікавіші будинки по цій вулиці. За № 16 знаходиться Будинок губернатора, колишній головний корпус університету (арх. П. Ярославський). У середині ХХ ст. після переїзду університету в нові приміщення на сучасній площі Свободи, у будівлях розмістився Український заочний політехнічний інститут, який пізніше став Українською інженерно-педагогічною академією. Будинок № 25 — це колишній новий корпус університету, побудований у 1823–1831 рр. архітектором Є. Васильєвим. Тут розміщувалися бібліотека, обсерваторія, університетська домово-церква та актова зала. Під час Другої світової війни було зруйновано купол, будинок отримав ушкодження, і в 1950-х рр. було проведено його реконструкцію. У цьому приміщенні в 1963 р. розмістили кінотеатр «Піонер», перейменований в 1973 р. на «Юність». У 1990-х рр. кінотеатр закрили, а в будівлі розмістився Український культурний центр «Юність». Будинок № 27 — це навчальний корпус, будівля колишнього юридичного факультету Харківського імператорського університету. Побудований у 1909 р. в стилі модерн архітектором В. Величком.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна на майдані Свободи (Головний корпус). Тут ми завжди фотографуємося біля пам'ятника В. Каразіна та відвідуємо Музей історії університету, де окремий стенд розповідає про вплив мандрівного філософа, великого просвітителя Г. Сковороди на В. Каразіна.

Історія пам'ятника Василю Каразіну. У 1903 р. проект пам'ятника В. Каразіну було схвалено харківськими земськими зборами і Радою університету. Тоді ж місцем спорудження пам'ятника затвердили круглу площу на початку головної алеї Університетського саду (теперішній Сад Т. Шевченка) — якраз на місці, де зараз височить монумент Т. Шевченку. Урочисте відкриття пам'ятника В. Каразіну відбулося 20 червня 1907 р. (автори — скульптор І. Андреолетті і архітектор О. Бекетов). За свою понад столітню історію пам'ятник декілька разів змінював місце розташування. Так, у 1934 р. його було перенесено до університетського корпусу на Університетській вулиці (поруч з теперішнім культурним центром «Юність»). У 1958 р пам'ятник В. Каразіну знову було перенесено до міського саду імені Т. Шевченка. У 2004 р. із нагоди урочистостей до 200-ї річниці заснування Харківського університету (того ж таки року відзначалося 350-ліття Харкова) пам'ятник зайняв найдоцільніше місце — його було встановлено біля центрального входу до головного корпусу університету, який від 1999 р. носить ім'я свого засновника — Василя Назаровича Каразіна.

Сад імені Тараса Шевченка (колись Університетський сад) — ботанічна пам'ятка природи у центрі Харкова, один з найстаріших у місті. Він розташований у середмісті Харкова, окреслений майданом Свободи та вулицею Сумською. Закладений він був саме як Університетський сад у 1804–1806 рр. Це міський парк Харкова, створений на основі природного дубового гаю. Закладено Сад Т. Шевченка було ще на початку XIX ст. Таким чином, Г. Сковорода і В. Каразін були палкими патріотами своєї Вітчизни. Їхні погляди спрямовувалися на виховання почуття патріотизму, любові до Батьківщини.

Помаза-Пономаренко Аліна, Дольнікова Юлія
(НУЦЗУ)

НАУКОВОТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка наукової проблеми. Протистояння теорії та практики періодично має місце, і не є виключенням в цьому контексті й туристична сфера. В її межах очевидність такого протистояння, так само як і в межах інших галузей науки, на жаль, проявляється під час кристалізації (заглиблення або масштабування) проблем практики, представники якої при цьому належним чином не враховують науково-теоретичні засади, напрацьовані в тій чи іншій сфері. Зважаючи на це, уважаємо, що відповідь криється саме в тому, що необхідно зменшити рівень протистояння між площинами теорії та практики за допомогою площини «науки», унеможливаючи поширення на практиці проблем, що можуть трансформуватися у кризи.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню проблем державної політики у туристичній сфері присвячені наукові праці В. Антонової, О. Білотіла, С. Домбровської, Є. Козловського, С. Майстра, І. Парубчака, М. Поколодної, В. Шведун, Е. Щепанського та ін. [1; 2]. Не применшуючи здобутків учених, можемо відзначити, що існує необхідність у комплексному науковому дослідженні як теоретичних, так і практичних аспектів гарантування безпеки туризму з позиції того, що вона є об'єктом державного управління.

Обґрунтування новизни та актуальності. Щодо туристичної сфери України, то в її межах останнім часом набули поширення протистояння «теорія — практика», зокрема, зумовлені впливом позасистемних факторів. Свідченням цього впливу є фінансова-економічна криза (2008 р.), революція та зовнішня агресія проти України (2014 р., 2022 р.), виникнення та поширення пандемії COVID-19 (2019–2022 рр.) тощо. У межах фундаментальної науки розроблено концепт, зокрема, щодо важливості

забезпечення принципу «людиноцентризму» в усіх сферах суспільної життєдіяльності. На жаль, у туристичній сфері України цей принцип був певною мірою проігнорований, а акцентувалася увага на комерціалізації зазначеної сфери. Зрозуміло, що в туристичній сфері мастодонтом є туристична індустрія. Вона передбачає впровадження такого головного правила бізнесу: отримання прибутку в найкоротші терміни за найменших витрат. У той же час, реальність засвідчує, що не можна все комерціалізувати та прагнути оперативного отримання ефекту без забезпечення стратегічності розвитку туристичної сфери загалом і туристичної індустрії зокрема. Така стратегічність, на наш погляд, передбачає забезпечення соціальної орієнтованості державної політики та діяльності бізнесу.

У продовження відзначимо, що ця соціальна орієнтованість у туристичній сфері вимагає забезпечення розвитку відповідних її видів. На нашу думку, серед них варто виокремити такі: лікувальний; оздоровчий; спортивний; пізнавальний; екологічний; сільський зелений; релігійний; е-туризм (тобто це вид туризму, що передбачає використання AI-технологій та надає можливість подорожувати «тут і зараз» у режимі реального часу) тощо [1]. Починаючи з моменту проголошення незалежності України, перші три види туризму з вищевказаних, на жаль, залишилися без уваги в забезпеченні їхнього розвитку. Тому ці види, як і необхідна для них інфраструктура, були занедбані та подекуди втрачені. Як результат, сьогодні Україна та її громадяни стикнулися з проблемою відсутності належно функціонуючих соціально орієнтованих видів туризму, а, відтак, з неможливістю здійснити належне лікування й оздоровлення людей.

Висновки. Отже, наступна Стратегія розвитку туризму та курортів України (дія чинної Стратегії розрахована на період до 2026 р.) має вказувати, що всі державні та недержавні програми, заходи, інструменти тощо повинні бути спрямовані на «людину». Підкреслимо, що в сучасних реаліях необхідно створити модель, з одного боку, антикризового управління в туристичній сфері, а з іншого — інноваційної й інвестиційної модернізації зазначеної сфери. При цьому соціальна орієтова-

ність має бути ключовою як за антикризового (тактичного) управління, так і за стратегічного. На цій підставі зазначимо, що подальші наукові розвідки мають бути присвячені окресленому напрямку.

Джерела і література

1. Домбровська С., Помаза-Пономаренко А., Рибальченко Н. Туризм і право на нього в контексті гарантування безпеки: монографія. Харків, 2022. 272 с.
2. Козловський С. В. Державне регулювання в галузі туризму: становлення і розвиток в Україні: автореферат дис. к. держ. упр. 25.00.02. Нац. акад. держ. упр. Київ, 2008. 19 с.

Пономаренко Михайло

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРУГИ БІЛЬСЬКОГО ГОРОДИЩА В 2022 РОЦІ

Наукова проблема: дослідження нещодавно відкритих поселень Бронзового та Раннього Залізного віку.

Новизна та актуальність: поселення знаходяться на кар'єрах, де в даний час видобувають пісок для військових потреб, тому їм загрожує швидке руйнування і повне знищення. Поселення Котельва II відкрите 1992 року, з 2017 року почало активно досліджуватися, цього літа були проведені масштабні розкопки, датується кінцем VI – початком V ст. до н. е. Поселення Старий Кар'єр виявлене у 2021 році і відразу почали проводитися дослідження, які ще тривають, верхній шар ґрунту датується кінцем VI – початком V ст. до н. е., а нижній шар відноситься до періоду пізньої бронзи.

Попович Вадим*(ХНПУ імені Г. С. Сковороди)*

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОГО ПОВСЯКДЕННЯ
У ГУРТОЖИТКАХ НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНИХ
ВИДАНЬ ВНЗ ХАРКОВА, ЯК (НЕ)ІДЕАЛЬНОЇ МОДЕЛІ
СОЦІАЛІСТИЧНОГО СПІВЖИТТЯ
(1960-ті – 1980-ті рр.)**

Матеріали, які висвітлюють студентський побут, зокрема і життя молоді у гуртожитках, доволі часто траплялися на сторінках газет ВНЗ в окреслений період. Ми спробуємо проаналізувати відображене у пресі студентське повсякдення, втілене у трьох образах гуртожитку: «рідний дім», «модель радянського способу життя» та «простір вільної дії».

Враховуючи, що студенти дві третини свого часу проводили у гуртожитках, доволі поширеним у публікаціях був епітет гуртожитку як «рідного дому». З ним пов'язана і головна теза більшості матеріалів, у яких йшлося про те, що студент має бути «господарем» свого «рідного дому». Такі публікації здебільшого концентрувалися на побутових проблемах. Недоліки господарського характеру зазвичай подавалися на сторінках газет відверто та без прикрас. Так, протягом окресленого періоду гуртожитки страждали від несправних комунікацій. Традиційно низькою якістю відзначалися поточні ремонти та будівництво нових приміщень. Дуже поширеною проблемою була хронічна нестача меблів, у першу чергу стільців.

Доволі часто винними у побутових проблемах опинялися самі мешканці гуртожитків. Їх звинувачували у пасивності та недбалості. Проте, не рідко у конфліктах між госпчастиною ВНЗ та студентським загалом автори газетних матеріалів ставали на бік останніх. Наступний епітет за частотою згадок — це «радянський спосіб життя». З одного боку, спільне життя у гуртожитку вже саме по собі мало виховувати у молодії радянської інтелігенції почуття колективізму, а постійна потреба вирішувати нескінченні побутові труднощі — почуття відповідальності.

Однак, поступу виховного процесу неможливо було досягти, просто помістивши молодь в умови спільного проживання.

Тоталітарна радянська держава серйозно ставилася до необхідності виховання серед студентського загалу радянських цінностей, тому продовжувала їх насадження і за межами навчальних закладів, у гуртожитках. Інструментами такого виховання слугували різноманітні заходи — лекції, диспути, бесіди та зустрічі. Проте, важливо відзначити, що студенти мають статус не просто об'єкта, а суб'єкта у цьому процесі. Мешканці гуртожитків займалися організацією певних заходів, оформлювали ленінські кімнати та створювали наочну агітацію. Радянські студенти також сприяли прищепленню соціалістичних цінностей студентам-іноземцям, яке відбувався через спільні побутові практики.

Радянська влада намагалася, зокрема і через публікації в пресі регламентувати розпорядок дня молоді у гуртожитках, впливати на смаки і вподобання. І саме у цій сфері між партійно-комсомольськими осередками ВНЗ та студентами простежується лінія протистояння, яка дозволяє визначити гуртожиток своєрідним «простором вільної дії». В періодиці це відображено лише окремими фразами та ремарками, на кшталт: «тут панує принцип: «Все дозволено!». Згадками про те, як студенти сперечаються з представниками керівництва вишів, рейдовими бригадами, переосмислюють на свій лад простір кімнат та гуртожитків, а також шукають інші сенси в колективних практиках інспірованих та регламентованих «з гори». На сторінках газет гуртожиток, з одного боку, постає перед читачами певною ідеальною моделлю соціалістичного співжиття, «рідним домом» для «інтернаціоналістичного студентства». Саме на цій візії робить акцент радянська пропаганда. Але з іншого — гуртожитки та їх мешканці не завжди можуть слугувати прикладом успішного поступу комуністичної ідеї.

Редька Сергій
(*ІНСТІТУТ НААН України*)

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ В СКЛАДІ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ

Проблематика розвитку сільського господарства у регіональному просторі, як у ХХІ, так і у минулих століттях, має важливе історіографічне і прикладне значення. Особливо цікавим та важливим є вивчення та достеменний аналіз періоду часткового роздроблення України як цілісної держави. Саме через відокремленість різних її регіонів, а отже різні шляхи ведення та вдосконалення систем ведення сільського господарства та її науково-організаційного розвитку, виникає потреба більш детального та всебічного комплексного наукового дослідження поданої проблематики.

Виклики сьогодення змушують змінювати вектор пошуку нових партнерських зв'язків, а отже й пошук історичного підґрунтя для їх налагодження. Приєднання практично всієї сучасної Закарпатської області до складу Чехословаччини у 1919 р. та перебування в її кордонах до початку Другої світової війни, надає дослідникам широкий пласт для різновекторного дослідження всіх галузей життя регіону, а особливо розвитку, становлення та вдосконалення ведення сільського господарства.

До проблематики розвитку регіону неодноразово звертались чеські дослідники, історики та державні діячі. Одним із відомих був інженер Леопольд Махачек, який у своїх дослідженнях аналізував економічну та наукову складову регіону. Виступав за активну допомогу держави у вирішенні земельних проблем селян, надання державних дотацій та кредитів для розвитку сільськогосподарських угідь та ферм, апелював важливістю створення хліборобських шкіл та дослідних станцій для селян та їх дітей. Окремою віхою в дослідженнях Л. Махачека було технічне забезпечення регіону, а саме — важливість автоматизації ве-

дення господарства, що зменшить відсоток виробничих криз, які спричинені низькою кількістю технічного реманенту. Також слід виокремити маловідомого дослідника історії розвитку сільськогосподарського виробництва Підкарпатської Русі док. інж. Едварда Рейха, який левову частку свого наукового життя присвятив вивченню регіону, а саме складнощам реалізації програми вдосконалення ведення сільськогосподарського виробництва, які спричинені великою відмінністю у землеробському населенні Підкарпатської Русі.

Таким чином, проблема розвитку сільського господарства на Підкарпатській Русі залишається мало висвітленою та дослідженою у наукових працях українських дослідників. Значний відсоток архівних матеріалів не є систематизованим та висвітленим у достатній кількості для всебічного та структурованого аналізу. Однак можна зазначити, що перебування частини Закарпатської області України в складі Чехословаччини мали цілу низку позитивних змін у його економічному та сільськогосподарському житті. За твердженням академіка В. А. Вергунова: «без належного наукового супроводу годі й говорити про динамічний розвиток аграрного виробництва і, що найголовніше, продовольчу безпеку та стабільність процесу державотворення». Саме з цієї мети на Підкарпатській Русі було створено дві дослідні станції, три плодові розсадники, державні винні підвали, кінний завод, а також мережі ветеринарних та консультативних секторів допомоги фермерам та селянам.

Рядинська Валерія

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ХАРКІВСЬКОГО СТРИТ-АРТУ

Сьогодні стрит-арт — важлива частина сучасної урбаністичної культури міста Харкова. Наразі дослідження стрит-арту лише набирають популярність, тому через новизну і, значною мірою, локальність порушеного нами питання, історіографічна база складається з невели-

кого кола робіт: зокрема, можна відзначити спроби проведення кількісного та якісного аналізу стрит-арту в таких містах, як Київ (Н. Мусієнко), Луцьк (А. Гребенюк) та Харків (О. Янкул). Більшість праць носять узагальнюючий характер, розглядаючи стрит-арт як візуальну мистецько-видовищну форму сучасної постмодерної культури та явище загалом, наприклад, напрацювання Н. Булавіної або К. І. Станіславської.

Ця робота має на меті дослідити варіанти репрезентації харківського стрит-арту, що наразі формуються. Активне збільшення протягом останніх років кількості стрит-арт об'єктів в урбаністичному просторі Харкова та їхня різноманітність зумовили необхідність ведення обліку вже наявних робіт та пошук способів фіксації нових. Вирішенням даного питання стало створення декількох варіантів баз даних, розрахованих як на спеціалістів, так і на усіх зацікавлених. Такими стали, зокрема, карти стрит-арту як на спеціально створених сайтах та платформах, наприклад, проєкт AN2-studio «Карта муралов, граффіті и арт-объектов Харькова», так і за допомогою сервісу Google Maps («Мурали Харкова», карта робіт Гамлета Зінковського).

Говорячи про науково-дослідницький досвід створення бази даних стрит-арту не лише міста Харкова, а й низки інших українських міст, необхідно згадати науковий проєкт «CityFace: Практики саморепрезентації багатонаціональних міст в індустріальну і постіндустріальну добу», в якому взяли участь представники різних ЗВО Дніпра, Донецька, Запоріжжя, Одеси та Харкова.

Нерідко джерелом для ведення обліку арт-об'єктів стають соціальні мережі. У даному випадку йдеться одночасно про два варіанти розміщення інформації: фанатські групи, сторінки або канали та особисті сторінки художників. Перші частіше за все створюються аматорами для моніторингу та обміну інформацією щодо питань, пов'язаних зі станом тих чи інших стрит-арт об'єктів як, наприклад, групи «Street Culture» та «Мурали Харкова», створені в мережі Facebook. Говорячи про художників, варто відзначити, що на даний момент більшість харківських вуличних митців доволі активно поширюють свою творчість за допомогою соціальних мереж, дозволяючи таким чином отримувати

ти інформацію безпосередньо від автора, наприклад, свої нові роботи, іноді навіть процес створення активно публікують такі харківські митці, як Гамлет Зінковський (gamletzinkivskiy), Анастасія Худякова (khudiakova_art), Розі Ванда (rozivandal).

Найбільш яскравим проявом репрезентації стрит-арту є екскурсії. Саме вони дозволяють побачити вуличний живопис у його «природному середовищі» і ближче познайомитися з арт-об'єктами, які в повсякденному житті залишаються на рівні фонового шуму. На даний момент існує значна кількість екскурсійних турів, які пропонуються як окремими екскурсоводами, так і туристичними компаніями, наприклад тури «Розмалюємо місто! Вуличне мистецтво Харкова» та «Gamlet trail. Стрит-арт від Гамлета Зінківського» від «Навігатор Україна». Варіюються типи турів: пішохідні, автобусні, вело-тури, а також їхнє наповнення: одними з найбільш популярних є екскурсії роботами харківського художника Гамлета Зінковського.

Цікавим засобом репрезентації є виставки стрит-арту, які дуже часто не містять самого стрит-арту в повному сенсі поняття, представляючи або його репродукції, пристосовані для галерейного формату, чи ескізи для майбутніх вуличних полотнищ, або демонструючи кабінетний аспект творчості райтера. Такими були виставки Гамлета Зінковського (серія «365 днів») у ЄрміловЦентрі та Анастасії Худякової («Знаки», «Я бачу знаки»).

Отже, на даний момент можна виокремити 4 варіанти репрезентації харківського стрит-арту: перший — це бази даних у вигляді мап вуличного мистецтва або проєктні бази даних як «CityFace», другий — соціальні мережі з особистими сторінками художників та любительськими групами, третій — авторські й турові екскурсії, четвертий — виставки стрит-арту.

Сахно Ірина

(ОНУ імені І. І. Мечникова)

ЗЕЛЕНІ ХУТОРИ ТАВРІЇ: ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

На даний момент питання етнографічного туризму в Україні є досить мало дослідженим. У довоєнний час в Україні збільшувалася кількість людей, які подорожували всередині країни. Питання наявності об'єктів внутрішнього туризму особливо гостро постало під час пандемії, оскільки більшість людей не могли виїхати на відпочинок за кордон і почали шукати цікаві місця та об'єкти, куди можна поїхати в Україні. В числі того, що шукали, були об'єкти та місця етнографічного туризму.

На превеликий жаль, на даний момент в Україні невелика кількість таких об'єктів. А враховуючи те, що зараз за умови війни ми не можемо майже нічого дізнатися про об'єкти, які знаходяться на тимчасово окупованій території, навіть їх власники досить часто не знають про стан. Після війни та більш-менш повернення до нормального життя, скоріш за все зросте попит громадян на етнографічний туризм, бо це є одним із засобів познайомитися та вивчати історію, додатково до цього отримуючи відпочинок та емоції.

З початком війни громадськість побачила важливість знати та пам'ятати історію, що є одним з основних факторів того, що після перемоги варто розраховувати на нову хвилю зростання популярності етнографічного туризму. Основним об'єктом дослідження є «Зелені Хутори Таврії», які на даний момент знаходяться на окупованій території у Херсонській області. На прикладі Зелених Хуторів Таврії після деокупації (оскільки скоріш за все на території комплексу могли розміститися окупаційні війська) можна буде наочно побачити відношення окупантів до нашої культури та історії.

На превеликий жаль, зараз є велика ймовірність того, що фактично увесь комплекс доведеться відбудовувати заново. Але перед відновлен-

ням, після деокупації, територія скоріш за все потребуватиме розмінування. Зараз дуже мало інформації про стан об'єкту, оскільки він знаходиться на окупованій території, й навіть його власники не мають змоги дізнатися, у якому він стані, тому збитки, які нанесли росіяни, буде можливо визначити тільки після перевірки та розмінування території.

Враховуючи те, що мешканці найближчих населених пунктів за вересень 2022 р. неодноразово чули вибухи та детонацію боєприпасів, можна припустити, що з великою ймовірністю війська окупантів дійсно можуть там дислокуватися, а це означає, що скоріш за все об'єкт може бути майже або повністю знищеним. На прикладі «Зелених Хуторів Таврії» після деокупації, можна буде наглядно побачити відношення окупантів до нашої культури та історії.

Солодка Лілія

(ПНПУ імені В. Г. Короленка)

АКТУАЛЬНІСТЬ ПОЕЗІЇ Г. СКОВОРОДИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Постановка наукової проблеми. Нинішній рік — безперечно, рубікон у становленні нової української нації із засадничими націєвірними та пасіонарними прерогативами. Від 24 лютого 2022 року здійснено повномасштабне вторгнення РФ на територію суверенної України. Нині наша нація стоїчно протистоїть жорсткому ворогові, даючи мужню відсіч на всіх напрямках — і воєнному, і мистецькому. Для приборкання ворога недостатньо лише вправно володіти зброєю, вкрай важливими є світоглядно-екзистенційні моменти, серед яких самоідентифікація, тяглість історичних зв'язків, усвідомлення свого минулого та захист теперішнього і майбутнього.

Одним із основних завдань української нації є показ світу нашої духовної величі та унікальності, відтак беззупинна оборона свого, рідного, сокровенного. Знаково, що 300-річчя від дня народження нашого сла-

ветного філософа Г. Сковороди (1722–1794) припадає на час чергового етапу національно-визвольної боротьби українського народу. Жорсткий і підступний ворог усіляко намагається нівелювати духовні скарги нації, знищивши прямими влучаннями ракет Національний літературно-меморіальний музей Г. Сковороди та Харківський національний педагогічний університет, що носить його ім'я. Руйнуючи музеї, знищуючи бібліотеки, російські нацисти прагнуть стерти українську культуру. С. Жадан влучно прокоментував слабкість ворога і водночас немеркнучу силу української нації: «Нещодавно піймав себе на думці, наскільки росіяни у цій новітній війні полюють за Сковородою. У нас ювілейний рік Сковороди — 300 років, вони спочатку знищили Музей Сковороди, потім кілька разів обстрілювали Бабаї, де Сковорода бував, ну і знищили Університет імені Сковороди (педагогічний університет). Себто таке враження, що от вони полюють за ним. Але впіймати не можуть» [5].

Обґрунтування наукової новизни та актуальності. Наукова новизна роботи полягає в інтерпретації окремих поетичних текстів Г. Сковороди зі збірки «Сад божественних пісень» під кутом зору мілітарної теми. Актуальність роботи зумовлена екзистенцією самого буття, впливом та віддзеркаленням філософії на духовній вертикалі індивіда, особливо під час світової турбулентності та моральної розхитаності. Метою роботи є візії творчої спадщини Г. Сковороди у духовно-моральній спадщині сучасників. Завдання роботи полягає в онтологічному пошуку смислів минулого й сучасного, тлінного й вічного тощо.

Коротка характеристика історіографії. Життя та творчість Г. Сковороди знаходиться під пильним оком науковців, відтак написано сотні історико-філософських, лінгвістичних, літературознавчих, музикознавчих та інших авторитетних праць різними мовами. У XX ст. з'явилися ґрунтовні праці Д. Багалія, П. Житецького, М. Петрова, С. Русової, М. Сумцова та інших. Екзистенційну парадигму вчення Г. Сковороди досліджували Л. Ткаченко, А. Гурбанська, О. Бондар, А. Коломієць, Л. Кулакова та інші. Нині творчу спадщину знаного філософа студіюють В. Артюх, В. Нікітіна, О. Ярошенко, Н. Дічек, Н. Левченко.

Джерела і методи дослідження. Джерелами дослідження стали наукові статті, літературознавчі енциклопедії, словники, інтернет-ресурси, художні твори Г. Сковороди. У розвідці використано теоретичний загальнонауковий метод, зокрема аналіз, синтез, узагальнення; літературознавчі методи, елементи біографічного, історико-типологічного та порівняльного методів.

Григорій Сковорода — унікальний феномен в українському інтелектуально-філософському просторі. Народжений на Чорнухинщині, мандрівний філософ зумів досягнути онтологічні первні людського життя, став в один ряд з видатними світовими філософами. Ще за життя Г. Сковорода сприймався сучасниками, як людина-легенда, людина-міт, людина-щастя. Його поважали, як святого. Сучасників і нащадків вражала масштабність особистості та різнобічність унікального дару митця: філософ-містик, педагог, поет, богослов, перекладач, філософ, байкар. Його різножанрова спадщина, зокібна пісні та байки, трактати й діалоги, переклади, епістолярій надихають нові покоління читачів та митців, живлять джерела мудрості давньої та новітньої вітчизняної літератури.

Творчість письменника-філософа пронизана метонімічністю, алегоричністю та лаконічністю, вражає бароковою пишністю стилю та незмірною глибиною змістоформи. Актуальними нині є онтологічні й аксіологічні розмисли Г. Сковороди, який «один із перших в історії української літератури порушив проблему екзистенціалізму, обстоюючи принципи самоцінного людського існування у світі абсурду, самопізнання достеменного Я через глибини кардіоцентризму» [3, с. 318].

Збірка Г. Сковороди «Сад божественных пѣсней, прозябшій из зерн Священнаго Писанія» — барокова збірка метафізичних віршів (видана посмертно у 1861 році). Простежується ключовий образ природи як першооснови буття: «Не пойду в город богатый. // Я буду на полях жить, / Буду вѣкъ мой коротати, / гдѣ тихо время бѣжит. // О дуброва! // О зелена! // О мати моя родна! / В тебѣ жизнь увеселенна, / в тебѣ покой, тишина!» [4], «Ах поля, поля зелены, / Поля, цвѣтами распешренны! // Ах долины, яры, / Круглы могилы, бугры! // Ах вы, вод потоки чисты! // Ах вы, берега трависты! // Ах ваши волоса, вы, кудрявые лѣса!» [4]

та інших, де природа як синтез єднання, як вічний видимий і водночас невидимий універсум, покордоння між життям і смертю, вічним і скороминущим тощо.

Збірка демонструє світ видимого і невидимого, тілесного й духовного, символічного й натуралістичного. Важливість Біблії як першооснови буття стоголоса звучить в сентенціях Г. Сковороди. У Пісні 2 чітко простежується протиставлення між тілесним і духовним, вияскравлюється внутрішня чистота світу, помислів, дій: «Душа наша т҃лесным не может довольна быть; / Она только небесным горит скуку насытит. // Как поток к морю скор, так сталь к магниту прядет, / Пламень дрожит до гор, так дух наш к богу взор рвет. // Кинь весь мір сей прескверный. Он-то вточь есть темный ад. // Пусть летит невѣжъ враг черный; ты в горный возвысись град. // И, по землѣ ходя, вселися на небесах, / Как учит Павел ты в своих чистых словесах» [4]. «Любов виникає з любові», за Г. Сковородою, це першооснова буття — найважливіше, найнеобхідніше, найцінніше, найвитонченіше почуття. Любов до Бога і ближнього, до природи, світу і цей ряд можна розширювати. Пісню 7 Г. Сковорода присвячує Воскресінню Христовому: «Кто ли мене разлучит от любви твоей? / Может ли мнѣ наскучить дивный пламень сей? / Пусть весь мір отбѣжит! / Я буду в тебѣ жить, о Иисусе!» [4]. Любов живе в людині, натомість людина живе в любові, позаяк остання постає як місія, життя, призначення, мета. Воєнне сьогодення знекровлює, знедуховнює, знесилює, знищує світло буття, та попри все живущий промінь життя простягає свої паростки планеті задля відродження та морального катарсису. Чистота душі і серця, думок і дій наповнюють душу та слова Г. Сковороди: «Кто сердцем чист и душою, / Не нужна тому броня, / Не нужен и шлем на шею, Не нужна ему война. // Непорочность — то его броня, / И невинность — алмаз на стѣнах, / Щит, меч и шлем ему сам бог» [4]. Дефіцит внутрішнього і зовнішнього спокою полонив український світ, проте і сьогодні із XVIII ст. пророко звучать слова найвідомішого українського філософа: «О покою наш небесный! Гдѣ ты скрылся с наших глаз? // Ты нам обще всѣм любезный, в разный путь разбил ты нас. // За тобою то вѣтрила простирают в кораблях, / Чтоб могли тебе

тѢ крила по чужих сыскать странах. // За тобою маршируют, разоряют города, / ЦѢлый вѢк бомбандируют, но достанут ли когда? // Кажется, живут печали по великих больш домах // ... Славны, напрімѢр , герои, но побиты на полях. // Долго кто живет в покоѢ, страждет в старых тот лѢтах. // Вас бог одарил грунтами, но вдруг может то пропасть, / А мой жребій с голяками, но бог мудрости дал часть» [4].

Нині, можливо, як ніколи раніше, намагаємося відшукати спокій, знайти його деінде, навіть на інших континентах, та рівновага й стійкість усякчас знаходиться в нас самих. Як бачимо, природа, любов, споріднена праця, туга й щастя, відчай і віра, бентежність і спокій, життя і смерть наповнюють збірку Г. Сковороди. Дистанція у три століття не змінює намагання осмислити Абсолют, навпаки додає розуміння в інтерпретації Я, знаходженні відповідей на насущні питання. Екзистенційні наративи Г. Сковороди дають віддзеркалення на сучасне мілітарне тло, зокрема в модусах духовної, алегоричної, психоемоційної, особистісної, раціонально-логічної вертикалі. Психологічні та метафізичні первні осмислюються під кутом зору самозаглиблення на тлі природного очищення та відновлення.

Отже, творчість Г. Сковороди — незвідане, неосмислене явище у контексті українського та світового дискурсу, позаяк його життєва мудрість несе філософські первні та істину самого життя. Просвітницька оптика, розкріпачення душі, українська воля та жага до досягнення світу виплекала філософа, чия мудрість сягає вершин світового філософського олімпу. Сучасники й нащадки Г. Сковороди надихаються його творами, наповнюються мудрістю, насичуються любов'ю до світу, вмінням віднаходити щастя у простих речах, знаходити власне місце у книзі буття. У воєнний час особливо важливо по-новому переосмислювати філософські поезії Г. Сковороди, позаяк саме в них розкривається мудрість відповідей на болючі життєві питання, сила духу та непереможна сутність справжнього українця.

Джерела і література

1. Кирик Д. Світ символів Г. С. Сковороди. Від Вишенського до Сковороди. Київ: Наукова думка, 1972. С. 116-125.
2. Махновець Л. Григорій Сковорода: Біографія. Київ: Наук. думка, 1972. 253 с.
3. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 608 с. (Енциклопедія ерудита).
4. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. Київ, 1973. Т. 1. С. 60-90.
5. Челяк С. Сергій Жадан: Росіяни у цій новітній війні полюють за Григорієм Сковородою, але впіймати не можуть [Електронний ресурс]. 23 серпня 2022. URL: <https://rozмова.wordpress.com/2022/08/29/serhiy-zhadan-40/> (дата звернення: 01.10.2022).

Строй Олександр

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ ЗМІЇВЩИНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Станом на момент написання цих рядків, Україна вже дев'ятий місяць продовжує свій героїчний спротив повномасштабній російській військовій агресії. Цілком зрозуміло, що в умовах воєнного часу проблеми науки чи культури (у тому числі і їхній літературознавчий аспект) відходять на другий план, оскільки усі можливі ресурси та сили держави і її населення, в першу чергу, спрямовуються на задовільнення військових потреб, як головного фактору у справі здобуття Україною перемоги у справедливій боротьбі за збереження власної державності.

Однак, навіть у подібних умовах вітчизняні літературознавчі студії продовжують свою діяльність, відстоюючи українську ідентичність на власному інтелектуально-культурному фронті. Не стала виключенням у цьому плані і Зміївщина, літературознавчий процес якої у період повномасштабної війни і є об'єктом нашої уваги. Обрана проблематика являє собою безумовний інтерес для дослідження, оскільки дозволяє зрозуміти та досягнути вітчизняний культурно-просвітницький фронт у локальному вимірі.

Відсутність бодай-небудь якихось наробок історіографічного плану з цього питання лише підвищує рівень його новизни та актуальності. Джерельна база дослідження представлена матеріалами ЗМІ (новинні повідомлення, інтерв'ю, репортажі), інформацією з офіційних сторінок окремих установ чи приватних осіб у соціальних мережах тощо.

У ході дослідження використовувалися як загальнонаукові (опису, аналізу, синтезу, індукції та дедукції), так і спеціальні методи (історико-генетичний, історико-типологічний, культурно-історичний).

Повномасштабне російське вторгнення та початок активних бойових дій на широких теренах українських земель суттєво ускладнив літературний процес і на Зміївщині. Однак, навіть у таких умовах місцеві митці продовжили свої творчі пошуки, осмислюючи різні аспекти навколишнього буття. Звичайно провідною і наскрізною темою творчості місцевих літераторів стала тема війни. У поетичній формі відображення подій війни у своєму житті показали Р. Кахович та О. Антипова; окремим напрямком творчості місцевих поетів стало звеличення пам'яті Героїв війни — уродженців Зміївщини (вірші О. Антипової, збірка поезій І. Сисоєвої, присвячені пам'яті військового розвідника С. Сисоєва, який загинув у бою на Херсонщині); окремі вірші були покладені на музику, перетворившись у воєнні пісні (вірші Р. Каховича у виконанні співака і композитора О. Кварти); що прикметно, навіть у подібній складній обстановці, місцеві митці знаходять у собі сили творити і поза межами воєнного жанру, порушуючи питання внутрішнього світу людини, її переживань, надій та прагнень (вірші О. Антипової).

Іншим вагомим аспектом літературного життя краю є його відображення у громадській діяльності. І локомотивом руху у цьому напрямку виступив КЗ «Зміївська публічна бібліотека». Колектив цієї установи бере активну участь у боротьбі на культурно-просвітницькому фронті, проводячи численні інформаційні години та тематичні книжкові виставки з нагоди різноманітних державних свят, пам'ятних дат загальнонаціонального та місцевого значення, проводячи у такий спосіб патріотичне виховання мешканців громади. Високі досягнення працівників КЗ «Зміївська публічна бібліотека» були відзначені нагородами міського та обласного рівнів.

Отже, літературна справа Зміївщини в умовах повномасштабної військової агресії РФ проти України стала основою місцевого інтелектуально-культурного фронту, а кожен представник літературознавчого табору вносить свій внесок у забезпечення нашої спільної перемоги над ворогом: або влучним мистецьким словом, або організацією патріотичного виховання мешканців громади.

Тарнавський Андріан

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ПРИВАТНІ АВТОМОБІЛІ ТА ГРОМАДСЬКИЙ ТРАНСПОРТ У ХАРКОВІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ: ОГЛЯД ІСТОРІОГРАФІЇ

Постановка проблеми. Історія повсякдення посідає важливе місце серед напрямків історичних досліджень. Останнім часом вона збагатилася принципами та методами культурної історії. Тож, коли йдеться про ХХ століття, слід мати на увазі вплив технічного прогресу на життя людей, яке зазнало внаслідок цього суттєвих змін. Особливо це помітно в містах, де скупчення людей породило безліч проблем. В тому числі, серед таких проблем, була й проблема комунікації в просторі міста, що зростало. Однією з відповідей на неї став розвиток транспорту, як приватного, так і громадського.

Вже наприкінці XIX – на початку XX ст. почали з'являтися перші приватні автомобілі, які значно полегшили пересування як на далекі відстані, так і по місту. Однак їх могли собі дозволити лише заможні люди. Наприклад, в Україні першим власником приватного автомобіля був видавець і редактор «Одеського листка» Василь Васильович Навроцький¹.

Ідея створення громадського транспорту, тобто доступного для користування широким верствам населення, послуги якого мали надаватися за плату, вперше була сформульована ще в 1661 р. фізиком Б. Паскалем². В Україні розвиток громадського транспорту розпочався наприкінці XIX ст., і місто Харків стало одним із центрів цього розвитку, адже воно ставало дедалі більшим, і в місті один за одним почали з'являтися різні види громадського транспорту.

Саме перша половина XX ст. стала визначальною для Харкова як у плані розвитку громадського транспорту, так і в плані перших покупок приватних автомобілів та їх експлуатації. Тому дослідники, вивчаючи історію транспорту міста Харкова, не можуть не зупинитися на першій половині XX ст.

Актуальність даної теми полягає в необхідності узагальнення історичних праць, пов'язаних з дослідженням транспорту у місті Харків у першій половині XX ст., оскільки це дозволить зрозуміти ступінь розробленості теми та дасть змогу зробити висновки про зацікавленість сучасних науковців цим аспектом краєзнавчого дослідження Харкова.

Основні тези. Дослідженню історії розвитку громадського транспорту в м. Харків присвячено чимало праць вітчизняних науковців.

Грунтовною є монографія Д. Багалія та Д. Міллера³, яка присвячена історії міста Харкова загалом. Зокрема тут йдеться й про розвиток транспорту. Як зазначав Д. Багалій: «ми прагнули написати таку історію

¹ Історія автомобіля: посібник / М. І. Садовий, О. М. Трифонова ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кропивницький: КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. С. 13.

² Троицкая Н. А., Круглова А. А., Мороз Д. А. Начало развития транспорта общего пользования, или История развития таксомоторных перевозок. *Автотранспорт: эксплуатация-обслуживание-ремонт*. 2021. №5. С. 5.

³ Багалей Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (1655–1905): истор. монография: в 2 т.: Т. 2. Репринт. изд. Х., 1993. 982 с.

Харкова, якої не мало жодне з міст України та Росії» і, значною мірою, це вдалося. Історію транспортного розвитку міста викладено на основі архівних документів, статистичних даних.

Однак після цієї праці тривалий час транспорт істориків не цікавив. Лише в путівниках по місту та деяких узагальнюючих нарисах автори згадували про транспортне сполучення в місті. Тож, можна сказати, що лише на сучасному етапі з'явилися більш-менш ґрунтовні розвідки, автори яких намагаються досягнути розвитку транспорту в Харкові. При цьому, здебільшого спостерігаються спроби осмислити історію окремих видів транспорту. Так, В. Вітченко та В. Іващенко на основі статистичних, архівних даних, а також матеріалів попередніх досліджень вивчили історію розвитку харківського електротранспорту⁴. А. Івченко у своїй книзі висвітлює історію харківської конки⁵. Книга багата посиланнями на архівні матеріали, а, окрім того, автор пропонує читачам ознайомитися зі спогадами живих свідків та пасажирів кінно-залізниці, кондуктора кінного трамваю Андрія Андрійовича Бутенка, пасажирки кінного трамваю та першого електричного трамваю мешканки м. Харкова (на час видання книги 102-річної) Ольги Михайлівни Виноградової.

Серед останніх досліджень варто виділити статтю А. Домановсько-го⁶, у якій автор на основі матеріалів місцевої преси вивчив причини виникнення і зміст перших проєктів автомобільних пасажирських перевезень у Харкові.

Наприклад, А. Боженко у своїй статті⁷ простежила основні етапи зародження громадського транспорту міста; А. Уклонова⁸ узагальнила історію розвитку трамваю.

⁴ Вітченко В. І., Іващенко В. Ю. Харківський електротранспорт: конка, трамвай, тролейбус (До 100-річчя Харківського трамваю). Х., 2006. 98 с.

⁵ Івченко А. Ф. История Харьковского конного трамвая. К 125-летию Харьковской конки. Х., 2007. 190 с.

⁶ Домановський А., Олешко Н. Автомобільний громадський транспорт у Харкові на початку ХХ ст.: проєкти та перші спроби реалізації (за матеріалами місцевої преси). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 2020. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки», Вип. 30. С. 108-137.

⁷ Боженко А. Стаття на рельсы: как зарождался общественный транспорт Харькова. URL: <https://www.prostranstvo.media/staty-na-rejky-iak-zarodzhuavsia-hromadskyj-transport-kharkova/>

⁸ Уклонова А. Интересная история: харьковский трамвай. URL: <https://kharkovgo.com/articles/interesnye-istorii-harkovskij-tramvaj/>

І все ж, на сучасному етапі публікуються переважають науково-популярні розвідки про історію розвитку громадського транспорту Харкова.

Кількість виявлених нами робіт, які стосуються використання автомобілів у місті Харкові в першій половині XX століття, вкрай обмежена. Ті праці, які були проаналізовані, можна поділити на такі групи:

1) Дослідження, у яких простежується розвиток автомобіля як такого з моменту його виникнення до сьогодення. Це, наприклад, праці А. Туренко⁹, М. Садового¹⁰.

2) Праці, автори яких характеризують автомобіль певного історичного періоду. Наприклад, автомобілі кінця XIX – початку XX ст. досліджували Л. Шугуров¹¹, Г. Джоргано¹², А. Парамонов¹³ та ін. У цих розвідках йдеться про будову автомобілів, особливості їх експлуатації тощо. Серед останніх варто виділити статтю А. Домановського, Н. Олешка¹⁴, у якій на матеріалі публікацій харківських газет «Харьковские губернские ведомости» та «Южный край» розглянуто історію появи перших автомобілів у Харкові на початку XX ст., а також перших ДТП за участі автомобілів.

3) Праці, які присвячені автомобілям певної марки чи конкретному авто з історією. Це, наприклад, стаття А. Парамонова¹⁵ та ін.

Враховуючи, що сучасні дослідження функціонування мережі транспортних комунікацій перебувають на перетині історії мобільності та історії транспортних технологій, а переосмислення цих процесів змі-

⁹ История инженерной деятельности. Развитие автомобилестроения: учеб. пособие / А. Н. Туренко, В. А. Богомолов, В. И. Клименко, Д. Н. Леонтьев; М-во образования и науки Украины, ХНАДУ. Харьков: ХНАДУ, 2016. 191 с.

¹⁰ Історія автомобіля: посібник / М. І. Садовий, О. М. Трифонова ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кропивницький: КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. 87 с.

¹¹ Шугуров Л. М., Ширшов В. П. Автомобили страны Советов. Москва, 1983. 128 с.

¹² Georgano G. N. Cars: Early and Vintage, 1886–1930. London: Grange-Universal, 1990. 124 p.

¹³ Парамонов А. Первые упоминания об автомобиле в Харькове. URL: <https://otkudarodom.ua/ru/1897-god-pervye-upominaniya-ob-avtomobile-v-harkove-paramonov>

¹⁴ Домановський А. М., Олешко Н. П. Перші автомобілі та автомобільні дорожньо-транспортні пригоди у Харкові на початку XX ст. (за матеріалами місцевої преси). Інтелекція і влада. 2019. Вип. 40. С. 139-151.

¹⁵ Парамонов А. Ф. «Автомобиль Еременко». URL: <https://otkudarodom.ua/ru/avtomobil-eremenko>

щує акценти із соціально-економічної історії на вивчення соціальної організації руху та відповідних культурних практик, слід зробити висновок, що у дослідників історії розвитку громадського транспорту та приватних автомобілів м. Харкова ще багато роботи попереду. Вочевидь, що без вивчення тенденцій розвитку транспортної галузі у XX столітті зрозуміти історію міста цього періоду буде неможливо.

Турчан Варвара

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ

Упродовж останнього часу актуалізувалося вивчення культурної спадщини України. Насамперед, посилення такого інтересу пов'язане з проблемами руйнування та збереження культурної спадщини в умовах російської військової агресії проти України, починаючи з 2014 р. Слід також враховувати вплив трансформацій політики пам'яті (т. зв. «війни пам'яті») на переосмислення культурної спадщини в Україні. Незважаючи, що культурній спадщині присвячено чимало досліджень, нематеріальна культурна спадщина України потребує більш системного вивчення.

Метою роботи є аналіз проблем обліку та збереження нематеріальної культурної спадщини України.

Під час дослідження були використані наступні групи джерел: нормативні акти ЮНЕСКО (конвенції, хартії) та України (закони, укази Президента, постанови Верховної Ради та Кабінету Міністрів України), списки нематеріальної культурної спадщини (всесвітні та національний).

На міжнародному рівні концепцію «нематеріальної культурної спадщини» було сформовано у 1980-х рр. Особливе значення для цього мала Всесвітня конференція з питань політики у сфері культури в Мехіко 1982 р., на якій вперше було визнано важливість збереження нема-

теріальних складників спадщини. Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини було прийнято ЮНЕСКО 2003 р., а Україна ратифікувала цей документ 2008 р.

Започатковані Конвенцією списки нематеріальної культурної спадщини сьогодні нараховують 631 елемент з 140 країн. Зокрема, до Репрезентативного списку від України входить 3 елементи: Петриківський декоративний живопис як феномен української орнаментальної народної творчості (2013 р.); традиція Косівської мальованої кераміки (2019 р.); Орьнек — кримськотатарський орнамент та знання про нього (2021 р.). До Списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони, від України включено 2 елементи: Козацькі пісні Дніпропетровщини (2016 р.) та Культура приготування українського борщу (2022 р.).

Починаючи з 2012 р., було започатковано Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України, до якого сьогодні включено 26 елементів. Слід відзначити, що згадані списки потребують постійного оновлення, а елементи, включені до них, — дослідження та захисту. Формування та оновлення списків має встановлювати пріоритетність заходів зі збереження нематеріальної культурної спадщини.

Державна система охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні продовжує формуватися. Важливе значення для її збереження також мають відігравати місцеві громади, інтерес яких до такої спадщини все ще залишається недостатнім. Важливою проблемою залишається тенденція до зволікання з імплементацією міжнародних нормативних актів, які визначають принципи збереження та використання культурної спадщини. Вочевидь, суспільний та науковий інтерес до нематеріальної культурної спадщини в Україні протягом подальшого часу зростатиме.

Значення та цінність нематеріальної культурної спадщини України важко переоцінити. Вона є результатом матеріальної та духовної діяльності багатьох народів, що колись мешкали та продовжують проживати на сучасній території України. Тому дослідження та захист нематеріальної культурної спадщини стають важливою складовою сталого розвитку України.

Хромова Вікторія*(НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка)*

**СФАЛЬСИФІКОВАНА СПРАВА «ПРО СВЯЩЕННИЙ
ГАРЕМ» ІГУМЕНА АЛІПІЯ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ КРИМІНАЛЬНО-СЛІДЧОЇ
СПРАВИ 1923 р.)**

Ігумен Аліпій — визначна постать духовенства Чернігівщини першої половини ХХ ст. Він мав значну повагу і підтримку серед духовенства та населення Чернігівщини, як представник Істинно-Православної церкви. Його життєвий шлях та діяльність вивчали В. В. Шуміло, А. Морозова. Дослідники особливу увагу приділили кримінальним справам ігумена Аліпія 1927 та 1930 рр., а також його релігійній діяльності. Локальна історія, а саме історія репресованого духовенства Чернігівщини має багато не досліджених питань.

Новизна даного дослідження полягає в тому, що аналіз кримінально-слідчої справи 1923 р. та виявлення в ній сфабрикованих елементів вперше був здійснений саме нами.

Для досягнення мети і завдань дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи (евристичний, історико-ретроспективний, історико-генетичний, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, біографічний).

Згідно установочними даними справи відомо, що ігумен Аліпій (повне ім'я — Олександр Андрійович Яковенко) народився 1881 р., у с. Плехтіївка Городнянського повіту Чернігівської губернії. Згідно з дослідженнями В. В. Шуміло, Аліпія відрядили настоятелем в село Свинь, розташоване поблизу м. Чернігова. За ініціативою ігумена було сформовано церковну общину, у 1923 р. збудовано Свято-Вознесенський храм. Незабаром поруч з храмом була зведена ще одна церковна будівля, в якій Аліпій організував невеликий жіночий монастир з 18 черниць. Вважаємо, що радянська влада, використовуючи засоби масової інформації намагалася спалювати репутацію ігумена Аліпія. Про це свідчать статті із газет, які зазначені у справі.

У справі 1923 р. в одній із статей міститься інформація, на якій вказано, що Аліпій спеціально для виманювання у селян грошей та продуктів вигадав появу чудотворної ікони в лісі поблизу с. Свинь. Авторка цієї статті звернула увагу на те, що органи порядку не реагували на провокації Аліпія. У другій статті вказано, що він оселився в одній із будівель села із сімома монахинями і провадив разом з ними службу. Також до нього приїжджали жінки із Конотопа, разом з ними він збирав пожертви та проводив релігійні обряди. У справі також значиться, що Аліпій в день Св. Трійці збирав на обід близько 50 осіб, статі, яких не була зазначена. Священник читав молитви і критикував радянську владу. Також до нього приходили віруючі люди з різних кінців Чернігівщини. При цьому зазначалося, що такі дії священника дестабілізували роботу сільської ради.

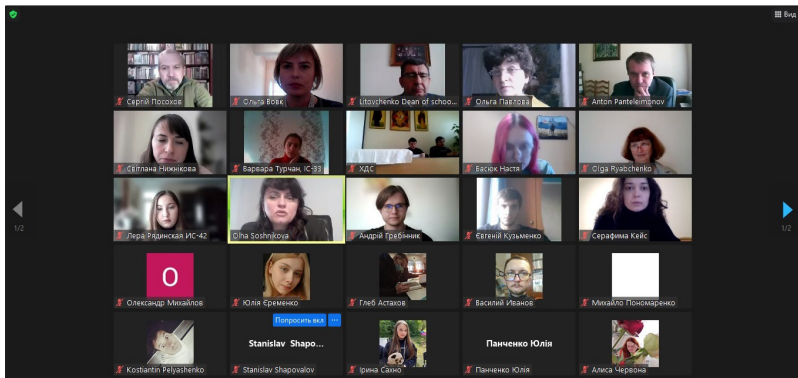
Отже, ми дійшли висновків, що дана справа була спеціально сфабрикована співробітниками ДПУ з метою зменшення впливу ігумена серед населення. По-перше, у даній справі відсутній ордер на арешт, що вказує, що сам ігумен не перебував у тюремному ізоляторі та не був заарештований. По-друге, ігумен під час допиту вказав, що в с. Свинь займався лише релігійною діяльністю. По-третє, більшість свідків вказали про те, що не бачили особисто ознак статевого відношення ігумена з односельчанами або монахинями. По-четверте, одним, хто дав покази на користь суду, був голова сільської ради, який мав упереджене ставлення до ігумена. У протоколах допиту голова сільської ради турбувався про вплив Аліпія серед селян. На нашу думку, статті у газетах були спеціально створеними для того, щоб дискредитувати ігумена Аліпія у суспільстві, створити про нього негативну суспільну думку. Однак, вже у 1924 р. справа ігумена була закрита за відсутністю доказів.

Фотолітопис конференції

Покладання квітів до пам'ятника Г. С. Сковороді у Харкові
напередодні конференції.

Зліва направо: О. М. Янкул, проф. С. М. Куделко,
проф. Л. Ю. Посохова, Ю. Єрьоменко, О. І. Вовк

Триває пленарне засідання

XL Міжнародна краєзнавча конференція молодих учених

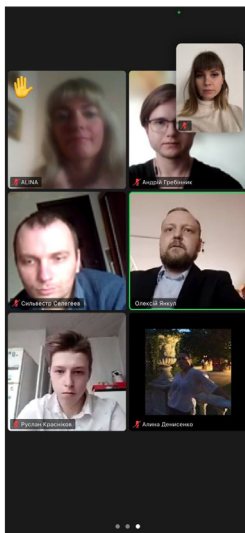
«Краєзнавчі студії у вимірах сучасної ретроспективи і перспективи»

присвячена 300-річчю з дня народження Григорія Савича Сковороди (1709-1794)

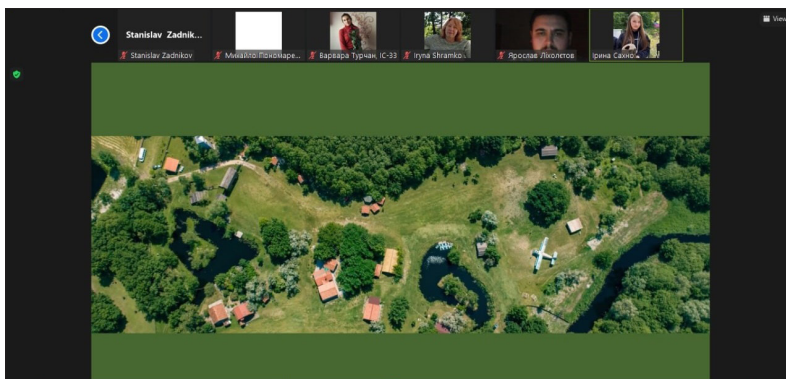
2 грудня 2022 р.
м. Харків

*Не різном остиє радість.
Сидиш із різноміс дурюхою, разівмі тучи, до разице*

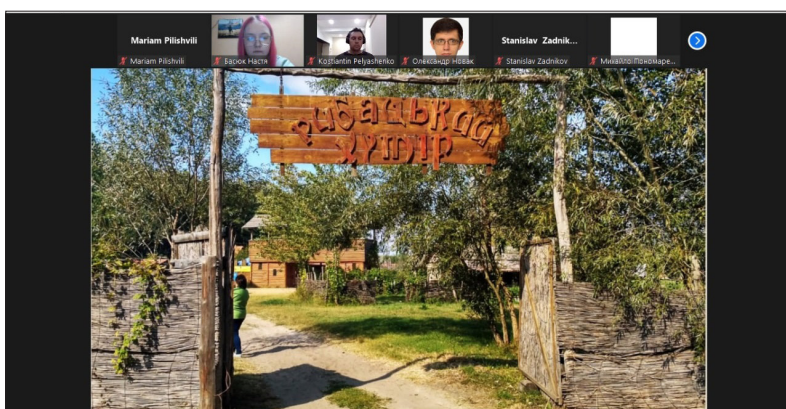
Ведуча пленарного засідання — Варвара Турчан,
голова Наукового студентського товариства історичного факультету
ХНУ імені В. Н. Каразіна

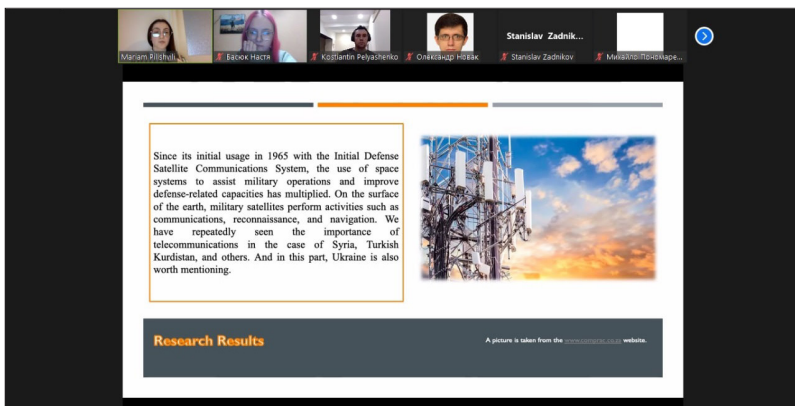
Робота секції «Теоретико-методологічні, історіографічні
та джерелознавчі аспекти краєзнавчих студій»

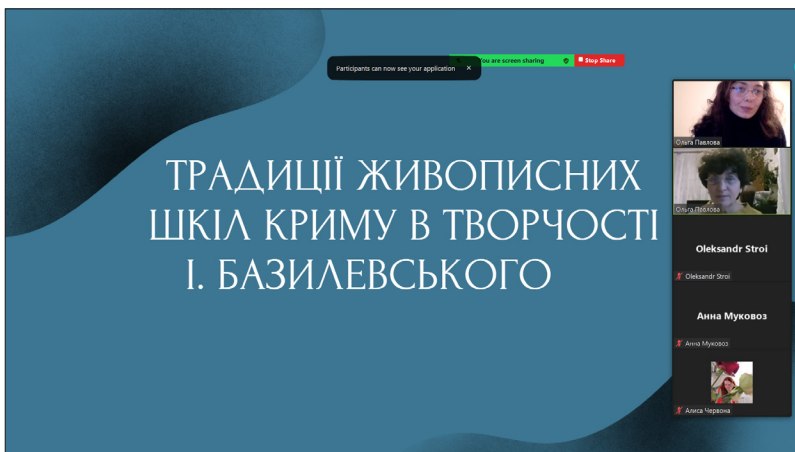
Працює секція «Матеріальна та нематеріальна культурна спадщина регіонів»

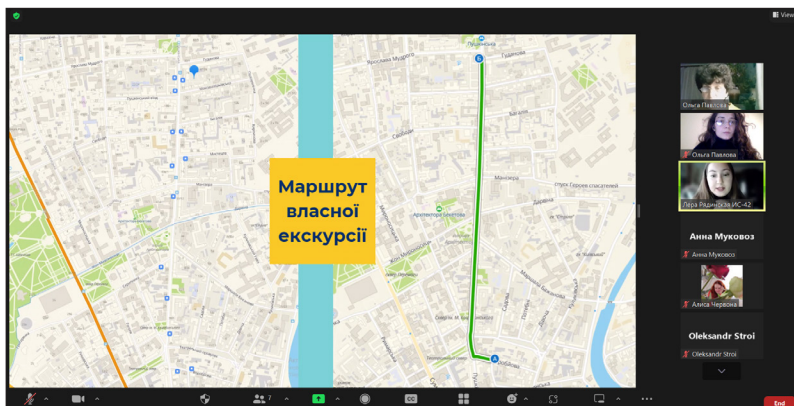
З доповіддю виступає студентка Одеського університету
Ірина Сахно

Виступ Маріам Пілішвілі — представниці
Дебреценського університету (Угорщина)

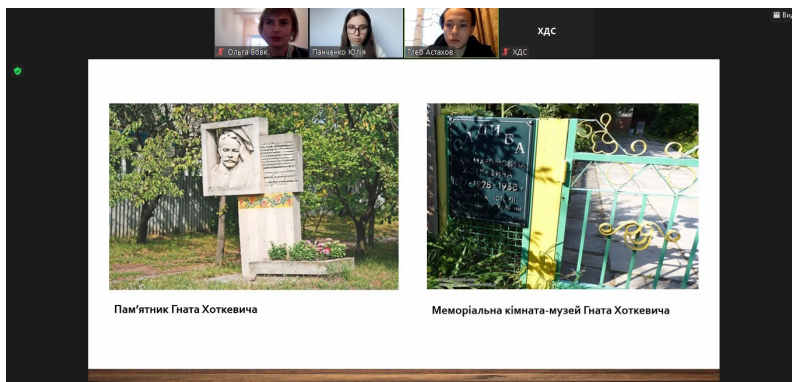
Виступ Серафими Кейс — секретаря секції
«Краєзнавчі дослідження крізь призму мистецтвознавства
і літературознавства»

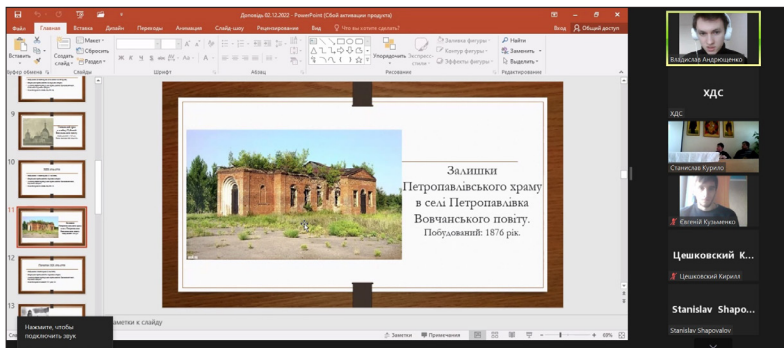
Свою доповідь презентує Валерія Рядинська
з Каразінського університету

Мить з виступу Анни Муковоз,
студентки ХНУМГ імені О. М. Бекетова

Засідання секції «Роль особистості в регіональній історії»

Доповідь студента Каразінського університету
Владислава Андрющенка на секції
«Історія релігії та церкви: регіональні аспекти»

**Список закладів вищої та середньої освіти,
наукових установ, інших організацій**

University of Debrecen (Hungary) — Дебреценський університет (Угорщина).

КЗ «ЦДЮТ» — Комунальний заклад «Центр дитячої та юнацької творчості» Південної міської ради Харківського району Харківської області.

ННСГБ НААН України — Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (м. Київ).

НТУ «ХПІ» — Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка — Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

НУЦЗУ — Національний університет цивільного захисту України (м. Харків).

ОНУ імені І. І. Мечникова — Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.

ПНПУ імені В. Г. Короленка — Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.

ХЗОШ № 19 — Харківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 19 Харківської міської ради Харківської області.

ХЛ № 8 — Харківський ліцей № 8 Харківської міської ради Харківської області.

ХНЕУ імені Семена Кузнеця — Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.

ХНМУ / KhNMU — Харківський національний медичний університет / Kharkiv National Medical University.

ХНПУ імені Г. С. Сковороди — Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.

ХНУ імені В. Н. Каразіна / V. N. Karazin KhNU — Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна / V. N. Karazin Kharkiv National University (Ukraine).

Автори найкращих доповідей і лауреати премій

- Теоретико-методологічні, історіографічні та джерелознавчі аспекти краєзнавчих студій — **Помаза-Пономаренко Аліна, Дольнікова Юлія;**
- Матеріальна та нематеріальна культурна спадщина регіонів — **Сахно Ірина;**
- Краєзнавчі дослідження крізь призму мистецтвознавства і літературознавства — **Рядинська Валерія;**
- Роль особистості в регіональній історії — **Прокопенко Борис;**
- Система охорони здоров'я у візії краєзнавства — **Арзуманова Інеса;**
- Історія релігії та церкви — **Шаповалов Станіслав;**
- Краєзнавство у середній та вищій школі — **Єрьоміна Анастасія;**
- Шкільна секція — **Компанієць Анфіса;**
- Лауреат премії імені Антона Григоровича Слюсарського — **Красніков Руслан;**
- Лауреат премії імені Героя України, академіка П. Т. Тронька — **Ліхолстов Ярослав;**
- Лауреат творчої премії імені Афанасія Федоровича Луньова — **Кейс Серафима.**

Наукове видання

Матеріали 40-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих учених «Краєзнавчі студії у вимірах сучасності, ретроспективи і перспективи», присвяченої 300-річчю з дня народження Григорія Савича Сковороди (1722–1794)

Укр., англ. мовами

Комп'ютерне верстання: О. М. Янкул
Макет обкладинки: С. В. Лобенко
Відповідальна за випуск: О. І. Вовк

ХНУ імені В. Н. Каразіна
майд. Свободи, 6, к. 603,
м. Харків, 61022, Україна
Тел.: +38 (057) 707 53 85
E-mail: tronkocentr@karazin.ua
Сайт: tronkocentr.karazin.ua

